

DOMĀTPRIEKŠ

VĒRTĪBAS

SKOLĒNA
GRĀMATA

DOMĀTPRIEKŠ VĒRTĪBAS

Skolēna grāmata

Iesaka izmantot
Latvijas Sākumskolas skolotāju asociācija
Latvijas Matemātikas skolotāju asociācija
Latvijas Vēstures skolotāju asociācija

Philosophiskās
vērtības
centrs

UDK 372.8(075.2)+373.4
Ve 734

Grāmata sagatavota ar
Sorosa fonda – Latvija finansiālu atbalstu
Filosofiskās izglītības centra projektam
Filosofiskās izglītības veidošana Latvijā

Grāmatas autori:

Ieva Rocēna un **Krista Burāne** (autoru grupas vadītājas)

Krista Burāne (*Ievads*)

Agris Poikāns (*Daba*)

Danute Dūra, Inga Karlsberga (*Vēsture*)

Zanda Rubene, Aija Kalve (*Valoda*)

Ieva Rocēna, Ilze Vītola (*Māksla*)

Signe Mežinska, Maija Kokare (*Matemātika*)

Dace Deksne, Baiba Felce (*Mūzika*)

Vērtības. Skolēna grāmata ir viena no piecām sērijas *Domātprieks* skolēniem domātām grāmatām.

Šī grāmata ir integrēts mācību metodiskais līdzeklis, kurš palīdzēs kvalitatīvas domāšanas attīstības, saskarsmes prasmju un sevis izzināšanas veicināšanai pamatskolā (10 – 13 gadu vecumā) sešu dažādu mācību priekšmetu stundās. Dabas zinātne, vēsture, valoda, vizuālā māksla, matemātika un mūzika grāmatā tiek saistītas ar filosofisku jautājumu un metodes palīdzību.

Tekstu papildina saturiski ietilpīgie latviešu mākslinieces Anitas Kreituses zīmējumi.

Mācību metodisko līdzekļu komplektā *Domātprieks* ietilpst piecas skolēniem domātas grāmatas – *Daļa un veselums*, *Cēloņi un sekas*, *Esošais un neesošais*, *Laiks un telpa*, *Vērtības* un viena skolotāju grāmata.

Redaktore **Ruta Grinberga**

Māksliniece **Anita Kreituse**

Datormaketētāja **Ilze Kaņepe**

Pateicamies Salaspils 1. vidusskolas, privātskolas *Patnis*, Dricānu vidusskolas, Daugavpils 1. ģimnāzijas, Rīgas 69. vidusskolas skolotājiem par palīdzību šīs grāmatas tapšanā.

Grāmata rakstīta vīriešu dzimtē valodas labskanīguma, ne diskriminējošu nodomu dēļ.

Iespiests SIA "N.I.M.S."

Rīgā, Pērnavas ielā 47/3

Tālr.: 7311424

© Filosofiskās izglītības centrs, 2002

© Ieva Rocēna, Krista Burāne, Agris Poikāns,
Danute Dūra, Inga Karlsberga, Zanda
Rubene, Aija Kalve, Ilze Vītola, Signe
Mežinska, Maija Kokare, Dace Deksne,
Baiba Felce, teksts, 2002

© Anita Kreituse, zīmējumi, 2002

ISBN 9984-9505-4-9

IEVADS 7

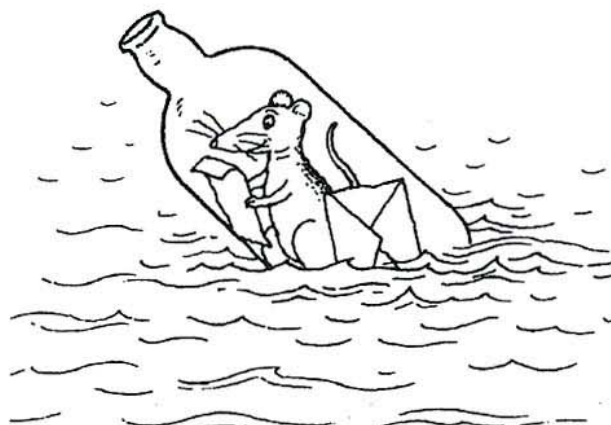
Vingrinājums <i>Vērtīgais tavā dzīvē</i>	7
Vingrinājums <i>Vērtības vērtība</i>	7
Vingrinājums <i>Izvēlies savas vērtības!</i>	8
Jautājumi pārrunām <i>Vērtību jautājumi</i>	8

DABA 9**Ievads 9****Kas vērtīgs dabā?**

Vingrinājums <i>Dzīvā kaķa galva</i>	10
Vingrinājums <i>Īpašumi</i>	10
Jautājumi pārrunām <i>Kas ir vērtīgs?</i>	11
Vingrinājums <i>Ūdens</i>	11
Vingrinājums <i>Nauda</i>	11
Vingrinājums <i>Vērtību pētišana</i>	11
Vingrinājums <i>Ieskaidrošana</i>	12
Eseja	12

Vizuālā dienasgrāmata

Darbošanās <i>Mana vizuālā dienasgrāmata</i>	13
Jautājumi pārrunām <i>Parastā dzīvošana</i> ...	13
Vingrinājums <i>Joki</i>	14
Esejas	15
Vingrinājums <i>Notikums Japānā</i>	16

VĒSTURE 17**Ievads 17****Cilvēka vērtības**

Vingrinājums <i>Kas man ir svarīgs?</i>	18
Vingrinājums <i>Pelnrušķīte</i>	18
Uzdevums <i>Kurš ir brīvs?</i>	19
Jautājumi pārrunām	
<i>Ēģiptieši un brīvība</i>	20
Darbošanās <i>Dzīve Ēģiptē</i>	20
Eseja <i>Es un brīvība</i>	20
Uzdevums <i>Godīgums</i>	21
Vingrinājums <i>Karalis</i>	22
Jautājumi pārrunām <i>Kā tas ir – būt karalim?</i>	22
Eseju tēmas	22

Ieraudzīt un atcerēties

Vingrinājums <i>Pieminekļa vēsture</i>	23
Jautājumi pārrunām <i>Pieminekļi un vērtības</i>	24
Vingrinājums <i>Gāztie pieminekļi</i>	24
Projekts <i>Pieminekļa celšana</i>	24

Pieminekļi laikā

Vingrinājums <i>Svētums</i>	25
Vingrinājums <i>Mani svētki</i>	26
Vingrinājums <i>Bēdīgie svētki?</i>	26
Jautājumi pārrunām	
<i>Kādēļ svin svētkus?</i>	26
Projekts <i>Kalendārs</i>	27
Eseja <i>Ko svētki stāsta par to svinētājiem?</i> ...	27

Projekts <i>Vērtības un vēsture</i>	27
Jautājumi pārrunām <i>Dažādās vērtības</i>	27
Eseja <i>Vislabākais es</i>	27

VALODA 29

Ievads 29

Vērtīgais valodā

Vingrinājums *Ir vērtība, nav vērtības* 30

Jautājumi pārrunām *Valodas vērtība* 30

Vērtīga saruna

Vingrinājums *Kas ir saruna?* 31

Vingrinājums *Saruna un nesaruna* 32

Vingrinājums *Kad es esmu vērtīgs sarunu biedrs?* 32

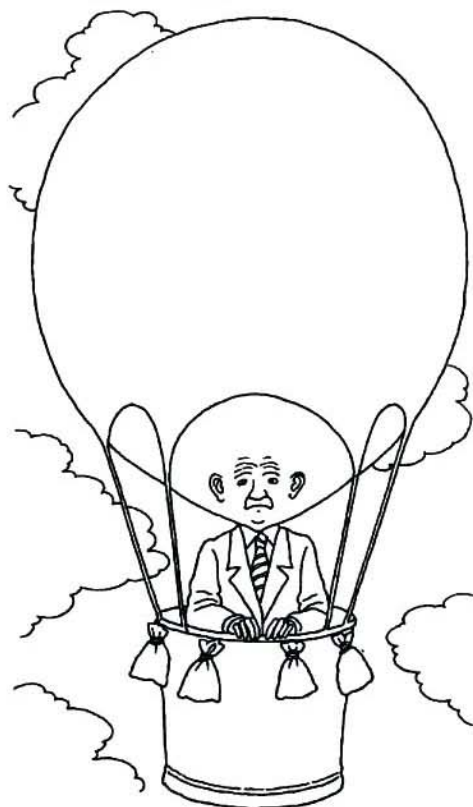
Mana un citas valodas

Jautājumi pārrunām *Dzimtā valoda* 33

Pētījums *Kādēļ jāmācās sava valoda?* 33

Uzdevums *Svešvalodas* 34

Vingrinājums *Kas ir vērtīgais valodā?* 35

MĀKSLA 37

Ievads 37

Māksla un skaistais

Pasaka *Mākslinieki un karalis* 38

Jautājumi pārrunām *Mākslinieks un pasaule* 38

Vingrinājums *Skaistais un neglītais* 38

Piecrinde *Skaistais* 38

Pētījums *Kas ir skaists, kas nav?* 39

Mākslas darba vērtība

Vingrinājums *Mākslas darba vērtība* 40

Vingrinājums *Kas nosaka mākslas darba vērtību?* 40

Uzdevums *Mans vērtīgākais darbs mākslā* 41

Jautājumi pārrunām *Ieraugi vērtīgo!* 41

Ko stāsta gleznas?

Uzdevums *Gleznas stāsts* 42

Vingrinājums *Ko mākslas darbs var un ko nevar pavēstīt?* 43

Uzdevums *Teiciens attēlā* 43

Uzdevums *It kā tas pats, bet cits* 44

Jautājumi pārrunām *Māksla un spēle* 44

Kas ir mākslinieks?

Vingrinājums *Mākslinieki un viņu darbi* .. 45

Jautājumi pārrunām *Dzīve mākslā* 47

Uzdevums *Dzīves stils* 47

Vingrinājums *Es esmu mākslinieks* 48

Projekts *Iepazīt mākslinieku* 49

Eseja *Pasaule bez mākslas* 49

MATEMĀTIKA 51**Ievads 51****Vērtību relativitāte**

- Vingrinājums *Cik nozīmīgi ir skaitļi?* 52
 Jautājumi pārrunām *Skaitļi kā vērtība* 52
 Vingrinājums *Daudz vai maz?* 52
 Jautājumi pārrunām *Relatīvas vērtības* 53
 Vingrinājums *Smilšu kaudze* 53

Lielo un mazo skaitļu vērtība

- Vingrinājums *Miljons* 54
 Vingrinājums *Mazo skaitļu vērtība* 54

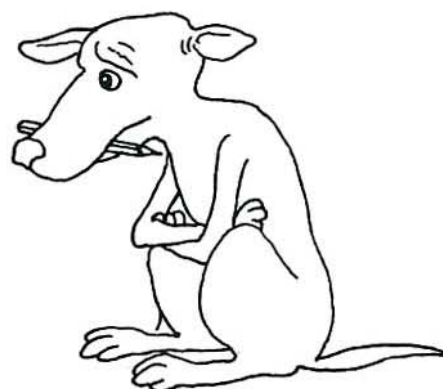
Cena un vērtība

- Spēle *Noderīgās lietas* 55

Zināšanu vērtība

- Vingrinājums *Matemātisko zināšanu izmantošana* 56
 Jautājumi pārrunām *Zināšanu vērtība* 56

- Vingrinājums *Manas vērtības* 56

MŪZIKA 57**Ievads 57****Mūzika dzīvē**

- Pasaka *Brīnuma amatnieki* 58
 Jautājumi pārrunām *Mūzika un dzīve* 59
 Vingrinājums *Kas var rasties mūzikas iespaidā?* 60
 Eseja *Mūzika, kas palīdz man* 60
 Prāta vētra *Ko var iesākt ar mūziku?* 60
 Jautājumi pārrunām
Klausies un muzicē! 60
 Vingrinājums *Zaudē un iegūsti!* 60

Ko stāsta mūzika?

- Vingrinājums *Mūzika kā valoda* 61
 Uzdevums *Mūzika kā stāsts* 61
 Jautājumi pārrunām *Ko vēsta mūzika?* 61
 Brīvais raksts *Ko mūzika var pateikt?* 61

Muzicēt kopā

- Uzdevums *Muzikālie notikumi* 62
 Darbošanās *Darām otrādi!* 62
 Jautājumi pārrunām *Dziedam kopā!* 62
 Vingrinājums *Kā dziedamas šīs dziesmas?* 63
 Vingrinājums *Atrodi vērtīgo!* 63

Mūzika kā vērtība

- Vingrinājums *Mans mīļākais skaņdarbs* .. 64
 Prāta vētra *Kas pēc tavām domām ir vērtība?* 64
 Vingrinājums *Mūzika kā vērtība* 64

- Vingrinājums *Atceries pārdomāto!* 64

Izmantotā literatūra 65

IEVADS

Vingrinājums *Vērtīgais tavā dzīvē*

- ❶ Uzraksti, kas un kāpēc tavā dzīvē ir vērtīgs/nevērtīgs!

....., jo

....., jo

....., jo

- ❷ Atrodi klasē vēl vienu cilvēku, kurš par vērtīgu uzskata to pašu, ko tu! Salīdziniet savus pamatojumus!

- ❸ Atrodi klasē vienu cilvēku, kuram ir citas vērtības nekā tev! Izstāstiet viens otram, kādēļ jums ir nozīmīgas uzrakstītās vērtības!

- ❹ Kopā izveidojiet vērtību sarakstu un mēģiniet tās sagrupēt!

Vingrinājums *Vērtības vērtība*

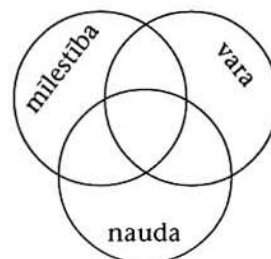
Cilvēki ir dažādi un katram no viņiem svarīgs ir kaut kas cits.

- ❶ Izlasi šeit doto sarakstu, kurā ir nosauktas lietas, kas cilvēkiem var būt svarīgas!

- ❷ Papildini šo sarakstu!

• Tas, kas dara laimīgu	• Tas, kas
• Tas, kas nodrošina ērtības	• Tas, kas
• Tas, kas piešķir dzīvei skaistumu	• Tas, kas
• Tas, kas rada drošības izjūtu	• Tas, kas
• Tas, kas dod iespējas izteikt sevi	• Tas, kas
• Tas, kas padara cilvēku skaistāku	• Tas, kas
• Tas, kas izsauc skaudību citos	• Tas, kas
• Tas, kas padara cilvēkus labsirdīgākus	• Tas, kas
• Tas, kas ļauj labi paēst	• Tas, kas
• Tas, kas spēj pārveidot pasauli	• Tas, kas

- ❸ Salīdzini mīlestību, varu un naudu kā vērtības, ierakstot sarakstā dotās īpašības attiecīgajā aplītī! (Ja kāda īpašība piemīt visām trim vērtībām, raksti to vidū, kur aplī pārklājas!) Aplūkos iezīmē burtnīcā vai arī izmanto darba lapu!

- ④ Izmantojot to shēmas daļu, kura ir kopīga visām trijām vērtībām, izdomā definīciju vārdam *vērtība*!

Vērtība ir
.....
.....

- ⑤ Pārrunā ar klasesbiedriem, kas ir vērtība!

Vingrinājums *Izvēlies savas vērtības!*

- ① Izvēlies un pasvītro vienu no pāri minētajām vērtībām, kura tev šķiet svarīgāka! Ja nevari izvēlēties, pasvītro *nevienu*!

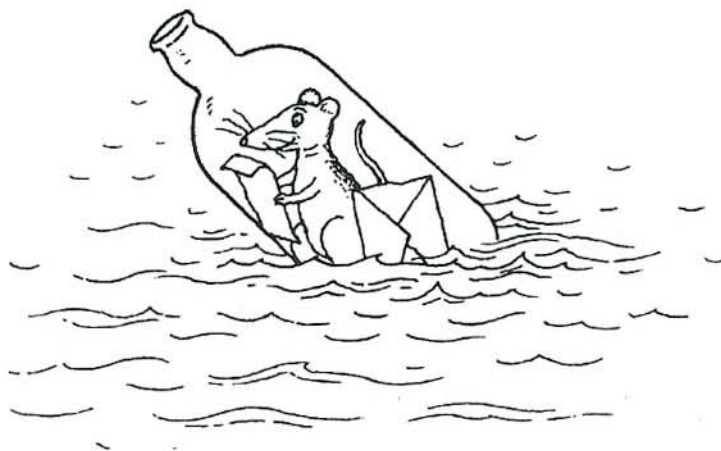
1. Vara	Prieks	Neviena
2. Bagātība	Draudzība	Neviena
3. Neatkarība	Pienākums	Neviena
4. Gudrība	Drosme	Neviena
5. Drošība	Slava	Neviena
6. Taisnība	Laime	Neviena
7. Brīvais laiks	Ticība	Neviena
8. Mīlestība	Paklausība	Neviena
9. Darbs	Saprašanās	Neviena
10. Zināšanas	Skaistums	Neviena

- ② Pārrunās ar klasesbiedriem, pamato savu izvēli! Kādēļ tu devi priekšroku vienai no vērtībām? Ja tu atbildēji *nevienu*, kādēļ tu nevarēji dot priekšroku vienai no minētajām vērtībām?

Jautājumi pārrunām *Vērtību jautājumi*

- ① Vai var būt apstākļi, kad *nežēlīga* rīcība var būt *laba* rīcība?
- ② Vai *jauks* cilvēks var būt vienlaicīgi arī *slikts* cilvēks?
- ③ Ja kāds cilvēks uzvedas pieklājīgi, vai tas nozīmē, ka viņš ir pieklājīgs?
- ④ Ja kāds cilvēks rīkojas nežēlīgi, vai tas nozīmē, ka viņš ir nežēlīgs?
- ⑤ Ko tu izvēlētos - darīt labu citiem cilvēkiem vai arī saņemt labu no citiem?
- ⑥ Ko tu izvēlētos - nepelnīti apvainot kādu citu vai arī būt nepelnīti apvainots pats?

DABA

Dabā viss ir tik cieši saistīts, ka grūti tajā nodalīt, kas ir un kas – nav vērtīgs. Teiksim – gaiss. Sākumā liekas – gaisa ir tik daudz un katram cilvēkam tas dots pilnīgi par brīvu. Tomēr, ja gaiss (ar tajā esošo skābekli) piepeši pazustu, ietu bojā viss dzīvais, izņemot dažas baktēriju sugas, kurām skābeklis dzīvības uzturēšanai nav vajadzīgs. Skābekli, savukārt, izdala augi. Tas nozīmē, ka augi ir tikpat vērtīgi kā gaiss. Augiem, lai tie izdalītu skābekli, ir vajadzīga augsne, siltums, ūdens un gaismas. Izrādās – arī tie visi ir gaisa vērtībā.

Sarežģītāk ir noteikt vērtību visam, kas ietilpst cilvēka apziņā. Cik vērtīgs ir prieks, bēdas, talants, prāts, zināšanas, labs liktenis? Kurš no tiem ir visvērtīgākais un vai tik tas nebūs – prieks?

Cilvēks spēj ne vien apzināties vērtības, bet arī tās saglabāt, sagraut vai – pārvērtēt. Jocīgi ir tikai tas, ka, nosakot kaut kā vērtību, tā patiesībā pati nemaz nemainās. Piemēram, ja kāds nospriedis, ka gaiss ir nevērtīgs, viņš tomēr nez kāpēc to turpinās elpot.

Vēl jocīgāk ir tas, ka dzīvē notiek arī pretēji gadījumi. To varētu iztēloties tā – tiklīdz cilvēks nospriež, ka gaiss nav vērtīgs, tā gaiss sadusmojas un atsakās kalpot cilvēkam.

Varētu jau kādā grāmatā ierakstīt visas vislielākās vērtības un patiesības, grāmatu par velti izsniegt katram cilvēkam, tomēr diezin vai kas mainīsies – neviens cilvēks gudrāks nepaliks. Izņemot pašu grāmatas autoru.

Toties vecais dzejnieks un dabas zinātnieks Olafs Stumbrs kļuvis gudrāks, uzrakstot šādas savādas rindas:

*Nevar un nevar,
jauniem šīs lietas tikpat,
nevar ticami izstāstīt; lūk,
vēl viens pierādījums, ka Dievs ir
un ir
mīlestība.*

Kas vērtīgs dabā?

Vingrinājums Dzīvā kaķa galva

❶ Izlasi tekstu!

Kāds māceklis jautāja ķīniešu dzena meistaram Sodzanam:

– Kas ir visvērtīgākā lieta pasaulē?

Meistars atbildēja:

– Beigta kaķa galva.

– Kāpēc beigta kaķa galva ir visvērtīgākā lieta pasaulē? – taujāja māceklis.

Sodzans atbildēja:

– Tāpēc, ka neviens nespēj noteikt tās vērtību.

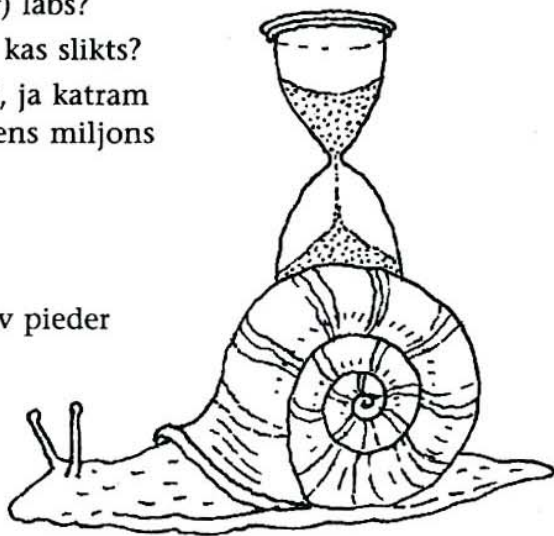
Dzens jeb **dzenbudisms** – īpaša filosofijas sistēma, kurā uzsvars tiek likts nevis uz cilvēka prātu, bet – uz intuīciju, zemapziņu, pareizu rīcību un apceri. Tomēr, kas tas dzens tāds īsti ir – neviens nezina.

❷ Kopā pārrunāji!

1. Cik vērtīga tev pašam liekas beigta kaķa galva?
2. Kas, tavuprāt, te domāts ar "beigta kaķa galvu"? Kam vēl nevar noteikt vērtību?
3. Vai kaķim viņa dzīvība liekas tikpat vērtīga kā tev – tavējā?
4. Kas, tavuprāt, liekas (varētu likties) vērtīgs mušai (ozolam, lidakai, kurmim un gripas vīrusiem)?
5. Kas tev liekas vērtīgs?
6. Kā jēdziens *vērtība* atšķiras no jēdzieniem *dārgumi*, *nepieciešamība* un *zelts*.
7. Kāpēc, tavuprāt, reliģiskajos rituālos cilvēki ugunskurā dedzināja vērtīgas, sev tuvas lietas – pārtiku, daļu savas naudas, rotaslietas utt., pēc savas pieredzes zinādami, ka tad viņiem dzīvē viss veiksies labāk?
8. Vai viss vērtīgais vienmēr liekas (ir) labs?
9. Vai nevērtīgais vienmēr ir arī kaut kas slikts?
10. Vai cilvēki kļūtu labāki un gudrāki, ja katram cilvēkam pasaulē tiktu piešķirts viens miljons dolāru?

Vingrinājums Īpašumi

- ❶ Uzzīmē apli un tā vidū ieraksti, kas tev pieder uz Zemes (zemeslode, vecāki, nekas utt.)!
- ❷ Uzzīmē apli un tā vidū ieraksti, kas tev pieder sevī (ķermenis, dzīvība, slikts garastāvoklis utt.)?
- ❸ Salīdzini uzrakstīto!

Jautājumi pārrunām **Kas ir vērtīgs?**

- ❶ Ko no tā visa, kas tev pieder, tu uzskati par visvērtīgāko?
- ❷ Kas no tā visa varētu patiešām būt vērtīgs? Kādēļ? (Ja ir grūti vienoties, padomājiet, kādēļ?)
- ❸ Kas, tavuprāt, ir pasaulē visnevērtīgākais? (Smiltis vai akmeņi tie nevarētu būt, ja to nebūtu, visi cilvēki iekristu ugunīgajā lavā (zemeslodes uzbūves īpatnība), tāpat – fekālijas jeb sūdi – arī ne. Pārakmeņojusies dinozaura vai citplanētieša fekālija (kas vēl nav atrasta) kļūtu par vienu no lielākajām jebkuras valsts nacionālajām vērtībām.)

Vingrinājums **Ūdens**

Uzraksti!

- ❶ Cik liela vērtība ir 1 l ūdens?
- ❷ Cik liela vērtība var būt 1 l ūdens (piemēram, ja tuksnesī jānoiet 50 km)?
- ❸ Kāda pašreiz izskatītos mūsu planēta, ja uz tās nekad nebūtu bijis ūdens?

Vingrinājums **Nauda**

Dažreiz cilvēki naudu it kā pielīdzina pašī sev: jo tās ir mazāk, jo cilvēks jūtas varenāks vai arī – gluži otrādi. Vai nauda ir vērtība?

- ❶ Atbilstoši savam uzskatam (jā/nē) aizpildi vienu no darba lapas tabulām, kuras tev iedos skolotāja!
- ❷ Ja tev nav darba lapas, atbilde uz šo jautājumu un pārrunā savas atbildes ar draugu! Kā tev šķiet, vai var nopirkt un cik maksā?

• labs dators • draudzība • gudrība (mierīgs prāts) • dzīve
 • sieva/vīrs un 3 bērni • veselība • zemeslode • acis • dzīves jēgas apziņa
 • veca dzelzceļa biļete • 333 prusaki virtuvē • oda dzēliens • 2 mūža dienas
 • skaidra diena • pasaule • drosme • veiksmē • gleznošanas, dzejošanas vai komponēšanas talants • Dievs • pasaulē mazliet izmirusī jūras govys • neveiksme
 • tēvs, māte, brālis, māsa un kaķis • tīra sirdsapziņa • spēja piedot

Vingrinājums **Vērtību pētīšana**

- ❶ Izvēlies vienu no piecām tēmām un to pasvītrot!
- ❷ Izdomā un uzraksti, atbilstoši vērtību skalai to, kas attiecas uz tavu izvēlēto tēmu! (Piemēram, bezvērtīgs mežs varētu būt mizas gabals, kāda vērtība varētu būt ķērpjiem, kāda vērtība varētu piemist kokiem utt.) Izmanto darba lapu!

Tēmas

Mežs. Pavasaris. Ziemas nakts. Cilvēka ķermenis (arī tā iekšējā uzbūve). Ozols

Vērtību skala

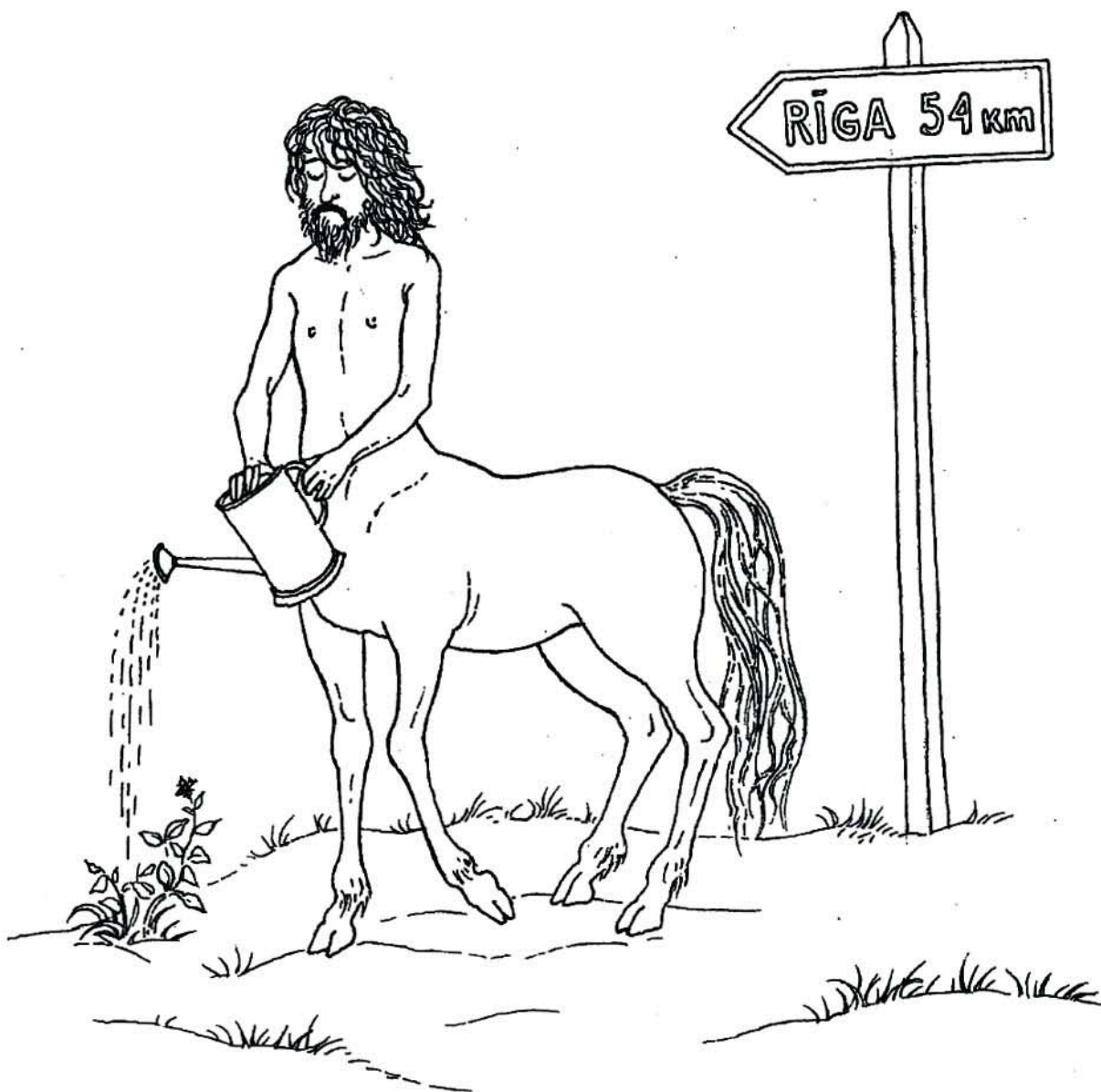
1. Bezvērtīgs, nevienam nevajadzīgs.
2. Varētu būt kāda vērtība, kuru es šobrīd vēl neizprotu.
3. Piemīt vērtība.
4. Visvērtīgākais.
5. Tik vērtīgs, ka nenovērtējams.

Vingrinājums **ieskaidrošana**

- ❶ Iedomājies, ka līdaka tev uzprasītu, kas ir tilts. Ko un kā tu viņai stāstītu, lai līdaka saprastu, kāda ir tilta nozīme?
- ❷ Kā tu ieskaidrotu sniegavīram, kas ir vasara?
- ❸ Kā tu ieskaidrotu sliekai, kas ir glezniecība (balets, bokss, dators vai krāsns)?

Eseja

Uzraksti savas pārdomas par norvēģu rakstnieka Knuta Hamsuna sacīto: "... tiesības dzīvot ir tik liela, tik nepelnīta dāvana, ka ar uzviju izpērk visas dzīves likstas."

Vizuālā dienasgrāmata

Darbošanās **Mana vizuālā dienasgrāmata**

- 1 Uzzīmē uz palielas lapas ābeles siluetu, lapas stūrī pieraksti savu vārdu!
- 2 Katras mācību dienas beigās (1 vai 3 mēnešu ilgā laikā – pēc norunas) ieraksti, kā tu šajā dienā esi juties, lietojot šādu sajūtu gradāciju un apzīmējumus!

Izjūtas	Zīmējums
<i>pasakaini labi</i>	<i>sarkans ābols</i>
<i>labi</i>	<i>zaļa lapa</i>
<i>vidēji</i>	<i>dzeltēna lapa</i>
<i>slikti</i>	<i>brūna lapa</i>
<i>foti slikti</i>	<i>nezīmē neko</i>

Ja tevi šis vizuālās dienasgrāmatas variants neapmierina, dienasgrāmatas formu, izjūtu veidus (skaitu) un to apzīmējumus izdomā pats.

- 3 Vismaz pēc 1 mēneša tava dzīves uztvere un arī tas, kā tu skolā jūties, būs it kā atspoguļojies tavas vizuālās dienasgrāmatas lapā.

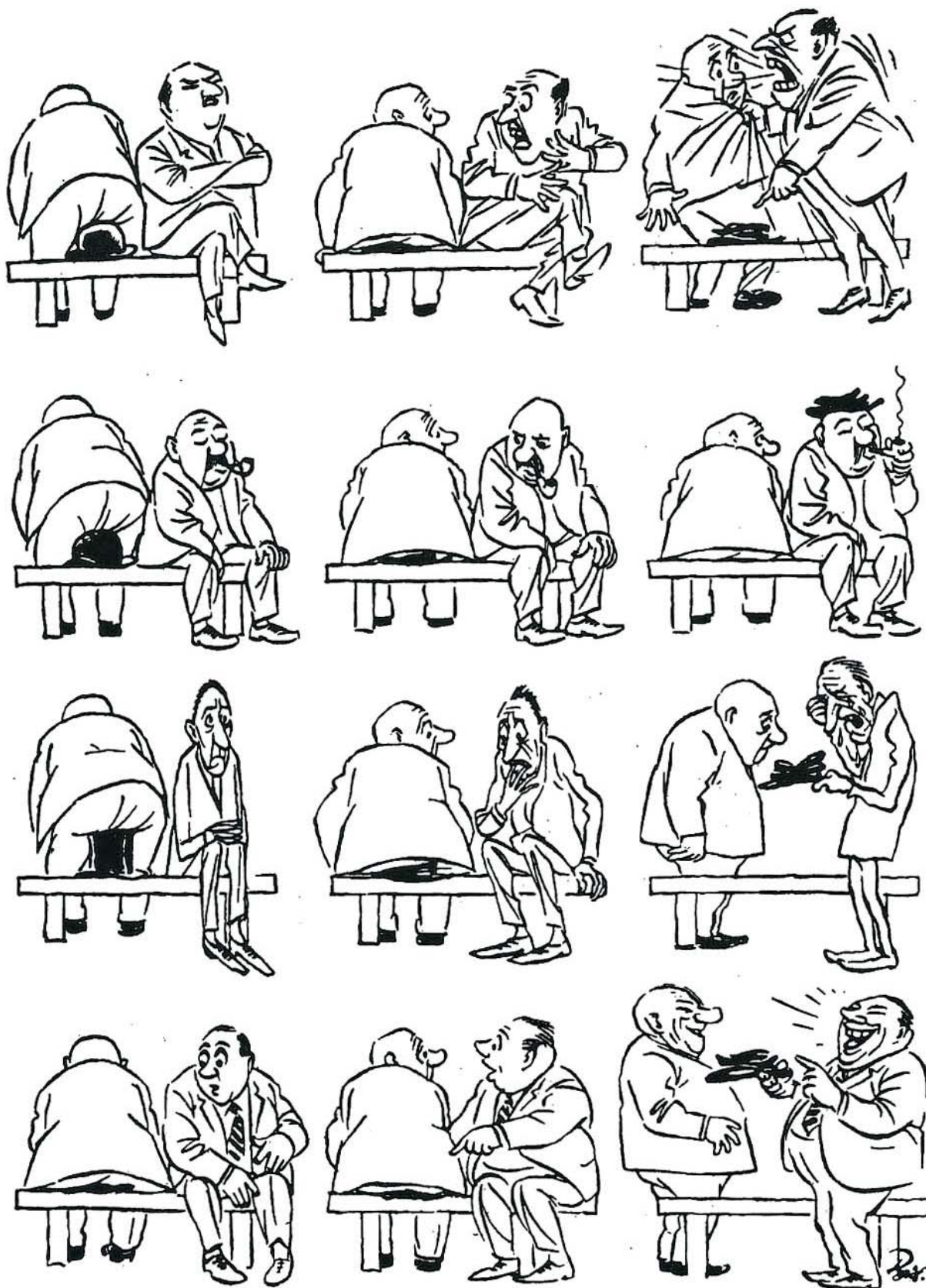
Sarīkojot visas klases skolēnu dienasgrāmatu izstādi, varbūt varēsiet viens otru labāk iepazīt un atrast atbildes uz šādiem tādiem svarīgiem jautājumiem.

Jautājumi pārrunām **Parastā dzīvošana**

- 1 Kas, tavuprāt, ir dzīve?
- 2 Ko varētu būt domājusi kāda filosofe, teikdama, ka "dzīve, stingri ņemot, nav iespējama"?
- 3 Kur paliek visi piedzīvotie notikumi?
- 4 Vai cilvēks un viņa dzīve ir viens un tas pats? Kāpēc?
- 5 Vai ir iespējams, ka dzīve pret mums "izturas" netaisni, cietsirdīgi vai pārāk labi un dāsni?
- 6 Ja kāds sūdzas, ka viņam ir "mulķīga un garlaicīga dzīve", kas un kā viņam var palīdzēt?
- 7 Vai apgalvojums "Jo grūtāk dzīvē iet – jo labāk" ir pareizs? Kāpēc?
- 8 Ja nebūtu nesekmīgo skolēnu, kas notiktu ar teicamniekiem?
- 9 Kuram cilvēkam pasaulē klājas vislabāk? Kāpēc?
- 10 Kuram dzīvniekam pasaulē klājas vislabāk? Kāpēc?
- 11 Kuram augam pasaulē klājas vislabāk? Kāpēc?
- 12 Vai ir labi, ka ābelei ir āboli? Kāpēc?
- 13 Ko ābele ar āboliem dara?
- 14 Kam āboli ir vajadzīgi (pašai ābelei, pasaulei, Dievam utt.)?
- 15 Kas apliecina to, ka cilvēks ir rīkojies (domājis, dzīvojis) pareizi? (citi cilvēki, pats, dzīves notikumi utt.)?

Vingrinājums **Joki**

❶ Aplūko dāņu karikatūrista Helrufa Bidstrupa karikatūru "Četri temperamenti"!

2 Uzraksti!

Kuram no cietušajiem bija visdārgākā cepure?

.....

.....

Kurš no cietušajiem cilvēkiem uzvedās vissliktāk?

.....

.....

Kurš no viņiem bija jucis? Kāpēc?

.....

.....

Kurš (kuri) izturējās kā upuri, kuriem dzīve atkal ir nodarījusi pāri?

.....

.....

Vai tas, kurš uzsēdās cepurei, ir pelnījis nosodījumu, ja viņš pieder pie citu cilvēku dzīves?

.....

.....

Kurš no uzdotajiem jautājumiem ir vismulķīgākais? Kāpēc?

.....

.....

3 Kā tev šķiet, kas ir *attieksme*?

- 4 Ja kāds netišām vai tišām samītu tavu cepuri, par ko būtu vērts uztraukties (par cepuri, par cepures samīnēja attieksmi pret tevi, par savu attieksmi pret cepuri, par savu attieksmi pret cepures samīnēju)?

Esejas

- 1 Vai tu piekrīti, ka dzīvē bieži piepildās teiciens: "Ar labiem nodomiem ir bruģēts ceļš uz elli"? Kāpēc?
- 2 Kāpēc citus cilvēkus ir tik grūti padarīt labākus (līdzjūtīgākus, gudrākus, patiesākus un devīgākus)? Kam pasaulē jānotiek, lai visi cilvēki kļūtu labāki?
- 3 Dažkārt gadās tā, ka dzimšanas diena paiet skumji, bet – 1. septembris – priecīgi.

Kas ir vērtīgāks:

- pats notikums,
- kā tieši šis notikums notiek,
- cilvēka sajūtas notikuma laikā?

Kāpēc?

Vingrinājums *Notikums Japānā*

❶ Izlasi senu japāņu pasaku!

12. gadsimtā Japānā notika tā, ka dzejnieks, vārdā Saigjo, kādu vakaru nonāca pie vientuļi stāvošas mājas un lūdza pajumti naktij. Mājā dzīvoja vecs laulāts pāris un tā izskatījās ļoti sairusi - cauri mājas jumtam varēja redzēt daļu debesjuma.

Sarunās noskaidrojās, ka caurajam jumtam par iemeslu bija nevis slinkums vai trūkums, bet tas, ka vecajai sievai tik ļoti patika mēnesgaisma, ka tieši pēc viņas lūguma jumts netika salabots. Savukārt vecais vīrs labprāt klausījās lietūs lāšu pilēšanā uz jumta un grīdas. Tomēr viņi jutās ļoti neērti, ka māja nebija tādā stāvoklī, lai uzņemtu viesus, atvainojās dzejniekam un jautāja:

“Mūsu nabaga būda,
vai viņa ir vai nav jāpārsedz?”

Kamēr saruna turpinājās, mēness cēlās debesīs arvien augstāk, spīdēja arvien starojošāk, apgaismojot tālos laukus, kalnus un istabas vistumšākos stūrus.

❷ Kopīgi pārrunāji!

1. Vai cilvēkam ir tiesības dzīvot tā, kā viņš vēlas?
2. Kur sākas tā robeža, kad cilvēks ar savu rīcību sāk traucēt dabai?
3. Vai stāstā pieminētajai mājai bija vai nebija jāsalabo jumts? Kāpēc?

VĒSTURE

Izpratne par vērtībām vēstures gaitā ir mainījusies, un šai vērtību maiņai ir gandrīz neiespējami izsekot. Ir ļoti grūti iedomāties, kā cilvēki pirms daudziem, daudziem gadiem ir domājuši, kā uztvēruši pasauli.

Vai viņi zināja, kas ir mīlestība? Īsta, nesavtīga mīlestība. Pret otru cilvēku, pret mammu un tēti, pret dzimteni. Vai senāk cilvēki mīlēja tāpat, kā mēs? Laikam tomēr nē. To zināmā mērā apstiprina vēstures avoti. Tautas pasakas, piemēram. Ansīša un Grietiņas tētis savus bērnus mīl ļoti, bet aizved uz mežu un pamet tur likteņa varā mierīgu sirdi. Bet princis Pelnrušķīti iemīl viņas skaistās un dārgās kleitas dēļ. Šīs pasakas satur sevī vēsturisku patiesību, citādi tās nemaz netiktu stāstītas.

Mēs varam padomāt arī par varu un naudu vēsturē. Tās ir lietas, kas acīmredzami tiek uzskatītas par lielu vērtību arī šobaltdien. Vai arī tu sapņo par to, kā izaugsi liels un kļūsi par varenu un bagātu vīru? Vai par skaistu un bagātu sievu. Tīrā laime! Vai tu domā par ko citu? Kas tev tavā dzīvē ir svarīgi? Padomā par to!

Padomā par skaisto un labo, kas ir pasaulē un ko tu vari ielaist sevī! Dievs, saules rieti un lēkti, prieks, pasaku rūķīši, pārsteigumi, un viss pārējais.... Un tad, ar visu to, kas ir tevī, tu kļūsi par lielu vērtību.

Cilvēka vērtības

Vingrinājums *Kas man ir svarīgs?*

- ❶ Uzraksti 3 - 5 priekšmetus, kuri tev ir svarīgi! Pamato, kāpēc tie tev ir svarīgi!

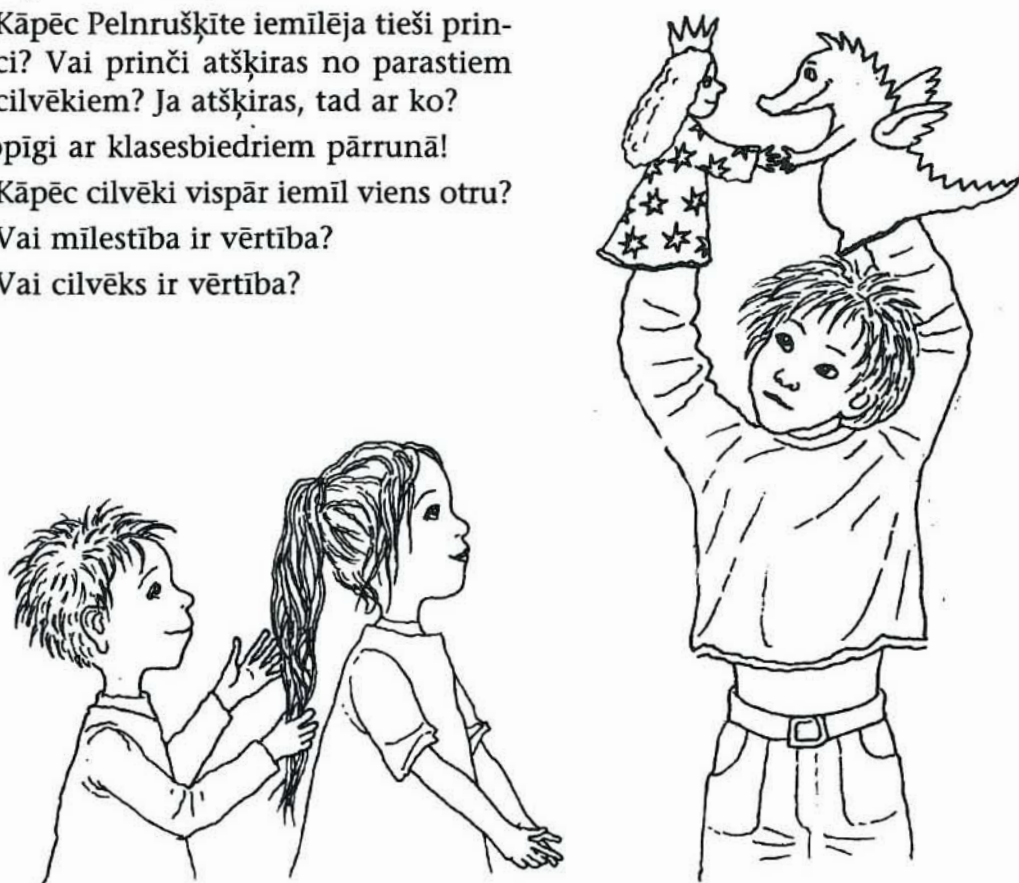
Priekšmets	Man svarīgs, jo
<i>Fotoaparāts</i>	<i>Varu dokumentēt nozīmīgus savas dzīves mirklus, apkārt notiekošo</i>

- ❷ Izpēti un ieraksti laika skalā, kad šī lieta radās!
 ❸ Kā tu domā, kāpēc cilvēks izgudroja šo lietu?
 ❹ Kas šim cilvēkam ir bijis vērtīgs (ko viņš uzskatījis par vērtību)?
 ❺ Kāpēc cilvēkiem dažas lietas šķiet vērtīgākas par citām?

Vingrinājums *Pelnrušķīte*

- ❶ Atceries pasaku par Pelnrušķīti!
 ❷ Uzraksti atbildes uz jautājumiem!
- Kāpēc princis iemīlējās tieši Pelnrušķītē? Kāpēc viņš viņu nepazina, kad viņa vairs nebija balles kleitā?
 - Kāpēc Pelnrušķīte iemīlēja tieši princi? Vai prinči atšķiras no parastiem cilvēkiem? Ja atšķiras, tad ar ko?
- ❸ Kopīgi ar klasesbiedriem pārrunā!
- Kāpēc cilvēki vispār iemīl viens otru?
 - Vai mīlestība ir vērtība?
 - Vai cilvēks ir vērtība?

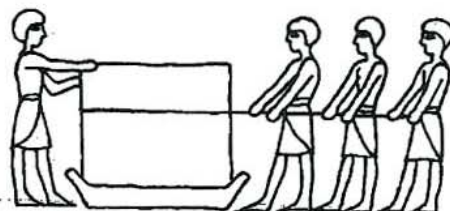
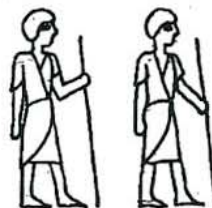
Mīlestību, draudzību, brīvību, laimi, godīgumu, taisnīgumu, atbildību mēdz saukt par **ētiskajām vērtībām**.

Uzdevums *Kurš ir brīvs?*

- ① Aplūko zīmējumu! Izdomā un uzraksti tam nosaukumu!
- ② Noskaidro un pieraksti pie katras ailes, kas tajā attēlots!
- ③ Izveidojiet klasē grupas pa pieciem cilvēkiem! Šī būs jūsu *mājas* grupa. Sadaliet lomas savā grupā tā, lai katrs no jums atbilstu citai ailītei!
- ④ Izveidojiet jaunas grupas pēc lomām tā, lai visi pirmie būtu vienā grupā, visi otrie citā, visi trešie vēl citā utt...! Šīs būs *ekspertu* grupas.
- ⑤ Katras grupas uzdevums ir noskaidrot pēc iespējas vairāk par savā ailītē attēlotajiem cilvēkiem. To izdarīt jums būs vieglāk, ja meklēsiet atbildes uz konkrētiem jautājumiem, piemēram, šādiem.
 - Ar ko viņi nodarbojās?
 - Kādas bija viņu galvenās problēmas?
 - Kādas bija viņu tiesības?
 - Kā viņi kļuva par tiem, kas viņi bija?
 - Kādi bija viņu pienākumi?
 - Vai viņi varēja iet, kur grib?
 - Vai viņi varēja teikt, ko grib?
- ⑥ Kad esat noskaidrojuši, cik varējāt, apspriedieties savā grupā un izlemiet, vai šie cilvēki bija brīvi!
- ⑦ Atgriezies savā mājas grupā un kopīgi aizpildiet tabulu – aprakstiet senās Ēģiptes sabiedrības kārtas, atbildot uz jautājumiem:
 - Kā šajā kārtā varēja iekļūt?
 - Vai šīs kārtas pārstāvji bija brīvi? Kādēļ jūs tā domājat?

Izmantojiet darba lapu!

Ja tu gribi, tad tu esi brīvs. (Epiktēts)

Nevar būt godīgs tas, kas nav brīvs: kur bailes – tur verdzība. (Seneka)

Jautājumi pārrunām **Ēģiptieši un brīvība**

- ❶ Vai visi cilvēki senajā Ēģiptē bija vienlīdzīgi?
- ❷ Vai kāds no ēģiptiešiem bija brīvs? Ja jā, tad kurš – rakstvedis, faraons, vergs?
- ❸ Kā izpaudās ēģiptiešu brīvība vai nebrīvība?
- ❹ Vai pilnīga brīvība senajā Ēģiptē vispār bija iespējama?
- ❺ Vai mūsdienās ir iespējama pilnīga brīvība?
- ❻ Kas tas ir – brīvība? Kā tā izpaužas?

Darbošanās **Dzīve Ēģiptē**

Sarīkojiet klasē uzvedumu konkursu!

- ❶ Sadalieties nelielās grupās! Grupas var saglabāties arī iepriekšējās.
- ❷ Kā jūs domājat, vai senajā Ēģiptē bija brīvi cilvēki? Ko ēģiptieši paši būtu varējuši domāt par savu brīvību?
- ❸ Katrai grupai jāuzraksta neliela ludziņa, kurā darbotos cilvēki no visām kārtām Ēģiptē. Ludziņā jāparāda, kāda ir šo cilvēku attieksme pret dzīvi un brīvību, un kāpēc tā ir tāda. Lugas nosaukums paliek autoru ziņā.
- ❹ Katrai autoru grupai uzvedums ir arī jāparāda klasei. Sarīkojiet klasē uzvedumu konkursu!

Eseja **Es un brīvība**

Uzraksti eseju "Es un brīvība"! Tajā pastāsti, ko tev šis vārds *brīvība* izsaka, vai tev ir svarīgi būt brīvam, un kā tava brīvība izpaužas! Padomā, vai tev ir svarīga citu cilvēku brīvība!

Uzdevums **Godīgums**

- ❶ Izlasi uzmanīgi šos tekstus!

Nikolo Makjavelli padomi valdniekam (1513)

Gudrs valdnieks nevar un nedrīkst turēt vārdu, ja tas viņam nes zaudējumus un ja ir zuduši iemesli, kas viņu bija mudinājuši dot solījumus.(..)

Jāapzinās, ka ir divi cīņas veidi, viens pamatojas uz likumiem, otrs – uz varu. Pirmais no tiem ir cilvēka ieradums, otrs būtu jāatstāj zvēriem. Bet, tā kā pirmā bieži nepietiek, tad jābalstās uz abiem. Tāpēc valdniekam jāprot rīkoties gan kā cilvēkam, gan kā zvēram. (..)

Tā kā valdniekam jāzina, kādus dzīvniekus viņš gribētu izvēlēties par paraugu, tad viņam vajadzētu izvēlēties lapsu un lauvu, jo lauva neprot nodrošināties pret slazdiem, bet lapsa nespēj aizstāvēties pret vilkiem. Valdniekam tad jābūt kā lapsai, lai pamanītu lamatas, un kā lauvam, lai atbaidītu vilkus. Tas, kurš spēj rīkoties tikai kā lauva, slikti pārzina savu amatu. (..) Tas, kurš vislabāk pratis spēlēt lapsu, ir arī vistālāk ticis. Tikai svarīgi ir prast savu lapsas dabu apslēpt. Cilvēki ir tik vientiesīgi un tik atkarīgi no pirmā acumirkļa iespaida, ka tas, kurš gribēs ko apslēpt, vienmēr atradīs kādu, kurš ļaus to darīt.

(..) Es uzdrošinos apgalvot, ka ir ļoti svarīgi nevis būt godīgam, bet prast izlikties tikumīgam, uzticīgam, cilvēcīgam, dievbijīgam, taisnīgam. (..)

Džovanni Pontano padomi valdniekam

Valdniekam vienmēr jāatceras, ka viņš ir cilvēks, un tad viņš neļaus lepnībai sevi pārņemt un paklausies tikai taisnīguma izpratnei. Vienmēr domā par to, ko un kam tu soli! Turklāt vienmēr jāatceras, ka nav nekā apkaunojošāka kā neturēt savu vārdu: godavārdam ir tāds spēks, ka tas jātur pat tad, ja tas dots ienaidniekam.

Nikolo Makjavelli un Džovanni Pontano bija ievērojami valsts darbinieki un diplomāti 15. – 16. gs. Itālijā. Abu darbi rakstīti kā pamācības valdniekam.

- ❷ Pārdomā, kā godīgumu vērtē katrs no autoriem! Pabeidz teikumus, ierakstot tajos, ko katrs no autoriem saka par godīgumu!

Nikolo Makjavelli uzskata, ka godīgums

.....

Džovanni Pontano uzskata, ka godīgums

.....

- ❸ Padomā, kā tu vērtē godīgumu! Vai tu piekrīti kādam no autoriem? Kāpēc?
- ❹ Pajautā savam blakussēdētājam, kādas ir viņa domas par godīgumu! Izskaidro viņam savu viedokli!
- ❺ Izlasi apgalvojumu un uzraksti trīs “par” un trīs “pret” argumentus!

Cilvēkiem ir jābūt godīgiem.

- ❻ Izdomā, kāds ir tavs viedoklis – vai cilvēkiem ir jābūt godīgiem!
- ❼ Sameklē sev divus domubiedrus! Salīdziniet savus argumentus un kopīgi uzrakstiet savu pamācību valdniekam (vai kādam citam cilvēkam)!

Vingrinājums *Karalis*

- ① Uzzīmē karali!
- ② Aplūko savu zīmējumu – kas tajā liecina, ka uzzīmētais cilvēks ir karalis?
- ③ Izdomā un uzraksti 4 - 5 karaļa varas zīmes! Blakus pieraksti, ko tās simbolizē!

Varas zīme	Simbolizē
<i>Kronis</i>	<i>Varu, svētību, majestātiskumu</i>

- ④ Pēc šīm varas zīmēm karaļus var atšķirt no citiem cilvēkiem. Kā tu domā, kāpēc karaļi grib, lai viņus atšķir no citiem cilvēkiem? Vai karaļa tituls ir vērtība? Pamato!
- ⑤ Iedomājies, ka Latvijā ir karalis! Nosauc piecas rakstura īpašības, kurām būtu jābūt karaļa raksturā! Uzraksti šīs īpašības!
- ⑥ Izdomā, kā šīs īpašības varētu attēlot karaļa varas zīmēs, un pieraksti to blakus attiecīgai īpašībai!

Īpašība	Kā to attēlot?
<i>Gudrība</i>	<i>Karalis tur rokā grāmatu</i>

- ⑦ Uzzīmē, kāds varētu izskatīties Latvijas karalis ar šīm varas zīmēm!

Jautājumi pārrunām *Kā tas ir – būt karalim?*

- ① Vai karaļvalstī dzīvot ir labāk nekā tādā valstī kā Latvija?
- ② Vai karaļa dzīve ir vieglāka vai grūtāka nekā citu cilvēku dzīve? Kāpēc?
- ③ Kā tu domā, vai ir kāds karalis, kurš nemaz negrib būt karalis? Kāpēc?
- ④ Vai tu gribētu būt karalis? Kāpēc?
- ⑤ Vai karaļa tituls ir vērtība?

Eseju tēmas

- ① *Ja es būtu karalis...*

Uzraksti trīs vērtīgus darbus, kurus tu veiktu, vai trīs galvenās idejas, kuras tu gribētu popularizēt (izplatīt), ja būtu kļuvis par Latvijas karali!

- ② *Vai cilvēks ir vērtība?*

Padomā un uzraksti, vai tev cilvēks ir vērtība un kas tavā rīcībā par to liecina!

Ieraudzīt un atcerēties

Vingrinājums **Pieminekļa vēsture**

- ① Sadalieties grupās pa pieci! Tās būs jūsu mājas grupas.
- ② Aplūko attēlus!

Brīvības statuja, Ņujorka

Brīvības piemineklis, Rīga

Žannas D'Arkas piemineklis, Parīze

Kārļa Padega piemineklis, Rīga

- ③ Izlozē vienu no pieminekļiem!
- ④ Kopā ar citiem, kas izlozēja to pašu pieminekli, ko tu (tā būs ekspertu grupa), izpēti un uzraksti pieminekļa nosaukumu, kam par godu tas celts, kas tajā attēlots, kas to cēlis, kur tas atrodas! Izmanto darba lapu!
- ⑤ Atgriezies savā mājas grupā un apkopo savā tabulā arī grupas biedru izpētīto!
- ⑥ Mājas grupā pārrunājiet, vai visi pieminekļi ir vienādi, un uzrakstiet, kas tiem kopīgs, kas - atšķirīgs!
- ⑦ Uzraksti savu definīciju, kas ir piemineklis, vadoties no tabulā apkopotajiem rezultātiem!

Piemineklis ir

.....

.....

Jautājumi pārrunām **Pieminekļi un vērtības**

- ① Kas ir piemineklis?
- ② Kādēļ pieminekļi tiek celti?
- ③ Vai pieminekļi vispār ir vajadzīgi? Pamato savu viedokli!
- ④ Kā tu reaģētu, ja tiktu uzcelts piemineklis kaut kam nevērtīgam?
- ⑤ Ja tu uzceltu pieminekli, vai tas svešam cilvēkam kaut ko pastāstītu par tevi un tavu vidi? Ja jā, tad ko?

Vingrinājums **Gāztie pieminekļi**

- ① Izlasi apgalvojumu un uzraksti trīs "par" un trīs "pret" argumentus!

Pieminekļus drīkst nojaukt.

- ② Salīdzini savus argumentus ar cita skolēna argumentiem!
- ③ Izlem, vai tu piekrīti, ka pieminekļus drīkst nojaukt, un aizstāvi savu viedokli klases diskusijā!

Projekts **Pieminekļa celšana**

- ① Izvēlies kaut ko, kam tu varētu uzcelt pieminekli savā klasē!
- ② Uzraksti pieminekļa celtniecības projektu konkursa pieteikumu! Tajā jābūt:
 - pieminekļa nosaukumam,
 - pamatojumam, kādēļ piemineklis ir nepieciešams,
 - kam par godu tas tiks uzstādīts,
 - kas tajā būs attēlots,
 - pieminekļa skicei vai maketam.

Izmanto darba lapu!

Pieminekļi laikā

Vingrinājums *Svētums*

svētelis svētums svēts svētbilde svētbrīdis svētdiena svētki

- ❶ Izlasi dotos vārdus!
- ❷ Pārrunā ar klasesbiedriem!
 - Kas šiem vārdiem kopīgs?
 - Kādas izjūtas rodas, lasot šos vārdus?
 - Ko šie vārdi nozīmē?
- ❸ Uzraksti trīs lietas, dzīvas būtnes, parādības vai notikumus, kas tev ir tik nozīmīgi, ka tu tās varētu saukt par saviem svētumiem! Blakus pieraksti, kas tavā rīcībā liecina, ka šī lieta/vieta/dzīva būtne/parādība/notikums tev patiešām ir īpašs! Kā tu to godini?

Nozīmīga lieta/ vieta/dzīva būtne/ parādība/notikums	Kā es to godinu
<i>Vecvecāku mājas</i>	<i>Mana ģimene tās kopj un atjauno</i>

- ❹ Salīdzini savu sarakstu ar blakussēdētāju!
- ❺ Pārrunā ar klasesbiedriem!
 - Vai visi cilvēki par svētu uzskata vienu un to pašu?
 - Vai visi cilvēki savus svētumus godina vienādi?

Vingrinājums **Mani svētki**

- ① Veido tev zināmo svētku sarakstu! Uzraksti!
 - Kad svin konkrētos svētkus?
 - Kas tie ir par svētkiem?
 - Kādas tradīcijas saistāmas ar šiem svētkiem?
 - Kāda ir šo svētku nozīme?
 - Kas svin svētkus?
 - Kāds ir vai varētu būt svētku simbols?

Izmanto darba lapu!

Kad	Svētki	Tradīcijas	Svētku nozīme	Kas svin	Simbols
2. IX	<i>Dzimšanas diena</i>	<i>Apsveikšana. Sveču dedzināšana. Tortēs ēšana</i>	<i>Tas atzīmē par godu kāda cilvēka nākšanai pasaulē</i>	<i>Tie, kam šis cilvēks ir svarīgs</i>	

- ② Salīdzini savu sarakstu ar blakussēdētāju! Vai jūsu svētki sakrīt? Kāpēc? Ko no tā var secināt?
- ③ Atzīmē savā sarakstā tos svētkus, kuri tiek svinēti par godu kādiem vēsturiskiem notikumiem!
- ④ Kā tu domā, vai vispār ir svarīgi svinēt šos svētkus? Pamato, kāpēc! Uzraksti avīzei rakstu, kurā būtu pierādīts, ka svētki par godu vēstures notikumiem ir jāsvin vai arī ka tos nevajadzētu svinēt!

Vingrinājums **Bēdīgie svētki?**

Kalendārā par godu vēsturiskiem notikumiem tiek izceltas arī citas dienas, piemēram, 25. marts. Tas ir datums, kad pirms daudziem gadiem tika nodarīts pāri daudziem cilvēkiem Latvijā.

- ① Vai arī tos var saukt par svētkiem? Kāpēc tu tā domā? Uzraksti savu pamatojumu!
- ② Pārrunāji!
 - Vai visus svētkus raksta kalendārā?
 - Vai visas dienas, kas izceltas kalendārā, ir svētki?
 - Vai bēdīgi notikumi var būt pamatā svētkiem? Kādēļ?

Jautājumi pārrunām **Kādēļ svin svētkus?**

- ① Kas, tavuprāt, vispār mēdz svinēt svētkus?
- ② Kā tu domā, vai visi cilvēki svin vienus un tos pašus svētkus?
- ③ Ar ko svētki atšķiras viens no otra?
- ④ Kādēļ cilvēki svin svētkus?

Projekts **Kalendārs**

- ① Kopā ar saviem klasesbiedriem noskaidro, kas svarīgs ir noticis, kopš jūs mācāties kopā (piemēram, tas varētu būt jūsu pirmais klases vakars, klases uzvara skolas sporta sacensībās vai kaut kas cits)! Kurā datumā kurš notikums notika?
- ② Izveido kalendāru, kurā būtu atzīmētas tās dienas, kas jūsu klasei ir nozīmīgas!
- ③ Izdomā, kā vislabāk šīs dienas atzīmēt! Kādas tradīcijas vislabāk atspoguļotu tā notikuma nozīmi, kam par godu šie svētki tiek svinēti?

Eseja **Ko svētki stāsta par to svinētājiem?**

Uzraksti nelielu eseju, kurā būtu pamatots:

- vai svētki kaut ko stāsta par cilvēkiem, kas tos svin, un, ja stāsta, tad ko;
- par ko liecinātu kādu svētku izsvītrošana no kalendāra;
- vai un kam būtu tiesības mainīt svētku dienas kalendārā!

Projekts **Vērtības un vēsture**

- ① Izvēlies vienu notikumu no pasaules vēstures un izvērtē, kādu vērtību dēļ tas notika!
- ② Sameklē kādu vēl senāku notikumu, kurā izpaužas šī pati vērtība!
- ③ Izveido vienas vērtības vēsturi! Cik tālu pagātnē šī vērtība iesniedzas? Uzzīmē laika līniju, kurā ir attēlota tieši šīs vērtības izpausmju vēsture!

Jautājumi pārrunām **Dažādās vērtības**

- ① Vai vērtības mainās?
- ② Vai ir tādas vērtības, kas paliek nemainīgas vēstures gaitā? Ja jā, tad kuras tās ir?
- ③ Vai cilvēkus var nosodīt par to, ka viņiem ir atšķirīgas vērtības? Vai to drīkst darīt?
- ④ Vai vērtības vieno, vai šķel cilvēkus?

Eseja **Vislabākais es**

Iedomājies, ka pasaule ir kļuvusi tāda, kādu tu to vienmēr esi vēlējis redzēt! Apraksti, kāda tā būtu, un kāds būtu tu!

VALODA

Mēdz teikt, ka vērtīgs ir tas, kas dārgi maksā... Valoda mums nemaksā neko, mēs varam runāt gluži par brīvu. Ja nu vienīgi, runājot pa telefonu ir jāmaksā... Varētu domāt, ka vērtīga ir tikai tā "telefonvaloda"... Taču šķiet, ka tā tomēr nav... Acīmredzot, sākumā jānoskaidro, kas tad īsti ir vērtīgs vispār, un tad būs iespējams meklēt arī valodas vērtību.

Vērtīgs ir kaut kas tāds, kas mums daudz nozīmē. Ko valoda mums nozīmē? Vai tu esi kādreiz domājis, ko valoda nozīmē? Ko tu zaudētu, ja tev tās nebūtu, un ko iegūtu, ja zinātu vairākas?

Un ko nozīmē vērtīga saruna? Vai to, ka kāds ir saņēmis par to naudu? Varbūt nauda viņam ir iedota, lai nevajadzētu ar viņu sarunāties... Diezin vai tādu sarunu varētu saukt par vērtīgu...

Valodas vērtību mēs spējam izjust tad, kad runājam un esam lepni, ka runājam tieši šajā valodā... Sarunu augsti novērtējam tad, kad jūtam, ka esam kādu grūti tveramu un vārdos pasakāmu iemeslu dēļ kļuvuši bagātāki par kādu atziņu, domu, viedokli, labu draugu... Vai no manis pašā var būt atkarīgs tas, ka manu valodu citi uzskata par vērtīgu? Vai es spēju padarīt sarunu vērtīgāku? Parunāsim par to!

Vērtīgais valodā

Vingrinājums **Ir vērtība, nav vērtības**

- ① Pabeidz iesāktos teikumus!
- ② Klasē pārrunāji un salīdziniet darba rezultātus! Vienojieties par būtiskākajiem formulējumiem!
- ③ Uz lielajām lapām uzrakstiet tos teikumus, kurus vairākums skolēnu atzina par pašiem atbilstošākajiem un svarīgākajiem.

Valoda ir vērtība tad, kad

Valoda nav vērtība tad, kad

Saruna ir vērtīga tad, kad

Saruna nav vērtīga tad, kad

Dzimtā valoda ir vērtība tad, kad

Dzimtā valoda nav vērtība tad, kad

Jautājumi pārrunām **Valodas vērtība**

- ① Kas padara valodu par vērtību?
- ② Kā mēs varam apliecināt to, ka valoda mums ir vērtība?
- ③ Kāda būtu cilvēka dzīve bez valodas?
- ④ Kā cilvēks bez valodas varētu dzīvot?
- ⑤ Kā izpaužas runātāja atbildība par savu valodu?
- ⑥ Kā izpaužas runātāja cieņa pret savu valodu?
- ⑦ Kā tieši tev ir iespēja piedalīties valodas vērtības kopšanā?

Vērtīga saruna

Vingrinājums *Kas ir saruna?*

- ① Izlasi fragmentu no Ērika Kūļa grāmatas “Rūķēnu pārļainais piedzīvojums”!
- ② Pēc izlasīšanas klasē kopīgi apspriediet to, kas ir un kas nav saruna! Pārrunās varat izmantot piedāvātos jautājumus!

Tūdaļ pēc ārsta aiziešanas tētis aizsteidzās uz aptieku un atnesa Nikniķim zāles.

- Tagad guli mierīgi, - māmiņa sacīja, kad mazais slimnieks bija pa trim lāgiem nolaizījis sīrupaino karoti, - mēs dosimies uz darbu.

- Atā! – brāļuks bezrūpīgā balsī teica.

- Dodieties! Bet es apdomāšu savu jauno vārdu, varbūt no rītdienas vairs nesaukšos Nikniķis, bet Pacients. Tas skan ļoti zinātniski un man pietāvēs daudz labāk.

Vecāki pēc kārtas noskūpstīja mazo brāļuku, pabužināja viņa matus un devās savās ikdienas gaitās.

Palicis viens, Nikniķis piezvanīja uz skolu, lai par savu jauno vārdu pastāstītu brāļiem.

- Palūdziet pie telefona Stiķi, Niķi, Riķi un Ciķi, - viņš teica skolas iekšālaidējam un ārānelaidējam, kurš bija pacēlis klausuli.

- Kas noticis? – lāga sirmgalvis apvaicājās. – Mēs rūķēnus pie telefona aicinām tikai ļoti nopietnos gadījumos – ja sākas plūdi vai ugunsgrēks. Turklāt es jūs ļoti slikti dzirdu!

- Te zvana Patents, - paziņoja Nikniķis, kurš jau bija paguvis aizmirst, kā ārsts viņu pirmīt nosauca. – Vai sapratāt – Patents! Man vajag runāt ar brāļiem.

- Kā lūdzu, - pārjautāja skolas iekšālaidējs un ārānelaidējs, - kā jūs teicāt? Pa... Pa... Pastala?

Nikniķis plecus vien noraustīja. Kā var nesaprast tik vienkāršus vārdus?

- Hallo, hallo, - skanēja klausulē, - pie mums skolā ne brāļi, ne māsas nenēsā pastalas!

- Es teicu – Patents, - daudz skaļākā balsī sauca Nikniķis.

- Ahā, sapratu, - atsaucās balss no skolas. – Patafons! Tāds skolnieks pie mums vispār nemācās. Bet varbūt jūs teicāt – Patrona?

- Jā, jā! – Iesaucās Nikniķis, kas jau bija zaudējis pacietību un tagad nolēma panerrot skolā iekšālaidēju un ārānelaidēju. – Es teicu – Patrona! Un vēl es teicu – Patruļa!

- Paldies, ka piezvanījāt! – atbildēja augstā amatpersona, un klausulē kaut kas noknakšķēja. Tad atskanēja garie signāli – draudzīgā saruna beidzās.

- ③ Vai Nikniķa zvanam uz skolu bija pietiekami svarīgs iemesls? Kāpēc?
- ④ Kāda, tavuprāt, bija šī saruna? Kāpēc?
- ⑤ Kā tu domā, kāpēc skolas iekšālaidējs un ārānelaidējs Nikniķa brāļus pie telefona neaicināja?
- ⑥ Kas ir nepieciešams, lai veidotos saruna?
- ⑦ Kas, tavuprāt, ir saruna?
- ⑧ Kas ir nepieciešams, lai veidotos veiksmīga saruna?

Vingrinājums **Saruna un nesaruna**

- ① Strādājiet grupās pa četri!
- ② Uz darba lapām uzrakstiet piemērus *sarunai* un *nesarunai* dialogu formā!
- ③ Katra grupa parāda izveidotos *sarunas* un *nesarunas* piemērus!
- ④ Pārējo skolēnu uzdevums ir noskaidrot un pamatot, kāpēc attiecīgais piemērs varētu būt *saruna* un kāpēc - *nē*?

Vingrinājums **Kad es esmu vērtīgs sarunu biedrs?**

- ① Strādā ar sola biedru pāri! Izmanto darba lapu!
- ② Novērtē un uzraksti dažādu rakstura īpašību lomu sarunā – kā tā ietekmē sarunu un kādas sekas var izraisīt!

Īpašība	Kā tā ietekmē sarunu?	Sekas
<i>Neapdomība</i>	<i>Neapdomīgs sarunu biedrs bieži vien pasaka vairāk, nekā nepieciešams</i>	<i>Var aizvainot sarunu biedru, sarežģīt situāciju</i>

Rakstura īpašības: • godīgums • atklātība • nesavaldība • melīgums
• augstprātība • kautrība • gudrība • viltība • liekulība • iejūtība

- ⑤ Ja tas nepieciešams, kopīgi ar skolotāju noskaidrojiet jums neskaidru jēdzienu nozīmi!
- ④ Klasē kopīgi pārrunājiet iegūtos secinājumus!
- ⑤ Pēc pārrunām uzraksti piecas savas rakstura īpašības, kas veicina sarunu, un zem tām piecas, kas to neveicina. Izvērtē, kā tās ietekmē sarunu un kādas iespējamās sekas varētu gaidīt, ja sarunā atklājas tieši šī īpašība! Izmanto darba lapu!

Mana un citas valodas

Jautājumi pārrunām **Dzimtā valoda**

- ① Kuru valodu mēs saucam par mātes valodu? Kāpēc?
- ② Kam cilvēkam vajadzīga valoda?
- ③ Kādēļ cilvēkam vajadzīga dzimtā valoda?
- ④ Kas liecina par to, ka cilvēks prot dzimto valodu?
- ⑤ Kas liecina par to, ka cilvēks neprot savu dzimto valodu?
- ⑥ Vai cilvēkam var būt vairākas dzimtās valodas? Kāpēc?

- ⑦ Vai iespējama situācija, ka cilvēkam nav savas dzimtās valodas? Pamato savu domu!

Pētījums **Kādēļ jāmācās sava valoda?**

- ① Izlasi fragmentu no E. Birnieka-Upīša "Pastariņa dienasgrāmatas"!
- ② Aptaujā savus mājiniekus un noskaidro viņu viedokļus par to, kādēļ, viņuprāt, jāmācās valoda, kurā jau prot runāt!

Kārtība ziemas skolā bij apmēram tāda pati kā pie veckunga: no rītiem pātari, tad ticības mācības stunda, rēķināšana, krievu valoda no jauna, vācu valoda tiem, kuri gribēja, pēcpusdienās ģeogrāfija, dziedāšana, galvas rēķini, latviešu valoda. Visvairāk mājinieki brīnījās par latviešu valodu un vēlāki par Stērstu Andreja gramatiku - vai tad latviešu bērni neprotot latviski.

- ③ Uzraksti vēstuli Pastariņa mājiniekiem, kurā atbildi uz augšminēto jautājumu!
- ④ Klasē kopīgi pārrunāriet iegūtās atziņas! Salīdziniet tās, atrodi kopīgo un atšķirīgo!
- ⑤ Klasē visi kopā uz tāfeles vai uz lielas lapas izveidojiet *ideju zirnekli*, kurā būtu pamatota savas dzimtās valodas mācīšanās nepieciešamība!

Uzdevums **Svešvalodas**

- ① Izlasi fragmentu no rakstnieka Valda grāmatas "Staburaga bērni"!
- ② Pēc izlasīšanas klasē kopīgi apspriediet, kādēļ jāmacās svešvalodas! Pārrunās varat izmantot piedāvātos jautājumus!

Un Jancim pagadijās diezgan bieži tādi brīži. Bij daži priekšmeti, ko Jancis ar visu savu uzcītību un uzmanību nevarēja veikt. Tie bij: svešās valodas un rēķināšana.

Un šie priekšmeti tad arī bij vainīgi, kādēļ Jancim negāja gaiši.

Ar svešo valodu atsevišķiem vārdiem (vokābuļiem) viņš tika vēl puslīdz viegli galā, bet, kad tulkojumos nāca bezsakara teikumi, kā: "logs augsts", "tinte bij melna", "meitene cilvēks", Jancim vienmēr aizmetās pirmajā teikumā un viņš nekādi netika tālāk.

Tad viņā sacēlās savādas, uzmācīgas domas, no kurām Jancis nevarēja nekādi atkratīties. Brīžam puisēnam pašam likās, it kā viņā kaut kur – vai nu krūtīs, vai galvā, vai citur – būtu iemeties savāds gars, kas ik pēc katra teikuma, ko Jancis izlasa grāmatā, atkārtu vienus un tos pašus jautājumus.

- Logs augsts, - lasa Jancis.
- Kam tev to vajadzētu zināt vāciski? – gars saka.
- Tinte bij melna, - lasa puisēns.
- Ko tu ar to darīsi, ja zināsi vāciski? – gars saka.
- Meitene cilvēks, - Jancis lasa un noņemmas neklausīties uzmācīgā runā.
- Nu, kas tev būs par labumu, ja zināsi to vāciski? – dzird tomēr sakām.

Un tā iet līdz galīgai apnikai!

Tie bij briesmīgi, tiešām moku pilni brīži Jancim.

Kad skolotājs prasīja citiem šādu teikumu pārtulkojumus, gars arī runāja, tikai mazliet savādāk.

- Sunim četras kājas, - saka skolotājs.
- Nu, kas tad nezina, ka sunim četras kājas? – jautā gars.
- Putniem spalvas, bet zaķiem mati, - saka skolotājs.
- Putniem spalvas, bet zaķiem mati, - gars lēnām atkārtu un pieliek: - Kas par mulķību! Spalvas taču arī zaķiem, ne mati.

Vai citiem arī bij šāds nemiera gars, Jancim neizdevās izdibināt, bet laikam bij, jo, kad nāca svešās valodas stunda, visi bij ļoti uzbudināti.

- ③ Kādas valodas, tavuprāt, sauc par svešvalodām?
- ④ Kādēļ mēs mācāmies svešvalodas?
- ⑤ Ko cilvēks iegūst, ja prot vairākas svešvalodas?
- ⑥ Ko cilvēks zaudē, ja nezina nevienu svešvalodu?
- ⑦ Kas liecina par to, ka es protu kādu svešvalodu?

Vingrinājums **Kas ir vērtīgais valodā?**

Pabeidz teikumus!

Es cienu savu valodu, ja

Es cienu citu valodu, ja

Vērtīgo valodā es varētu salīdzināt ar

Vērtīgais, ko es gūstu, mācoties valodas, ir

MĀKSLA

2000. gada rudenī ievērojamā mākslinieka Pablo Pikaso glezna "Sieviete ar sakrustotām rokām" tika pārdota izsolē par 55,6 miljoniem ASV dolāru (34 miljoniem latu). Tas bija jauns cenas rekords Pikaso gleznām un piektā augstākā cena par izsolē pārdotu mākslas darbu.

Interesanti, kādēļ cilvēki maksā tādu naudu par gleznu? Ko gan viņi iesāk ar to? To nevar ne ēst, ne segt sev virsū, ne kā citādi praktiski izmantot (ja nu vienīgi neveikla galda vietā). Par to var tikai priecāties savā mājā, kādā gleznu galerijā, muzejā... Kādēļ gan vispār nepieciešamas gleznas, grafikas, skulptūras, tekstilizstrādājumi, zīmējumi?

Kāds teiks, ka māksla izdaiļo pasauli, dara to skaistāku. Bet kas gan ir skaists un kas – neglīts? Kas vienam šķiet skaists, otram – nē, un otrādi. Pat, ja arī visi piekrīt, ka kaut kas ir skaists, vai tādēļ tas tūlīt top arī vērtīgs? Vai neglīts mākslas darbs arī var būt vērtīgs?

Kāds cits norādīs, ka mākslas darbi ir kā šifrētas vēstules par cilvēkiem, laiku un dzīvi. Tie ir stāsti krāsās, līnijās, formās, kas dod iespēju ikvienam ceļot laikā un telpā. Stāsti, ko jāmācās lasīt, lai atklātu to burvību! Stāsti, kas ievilina izjūtu, noskaņu, jautājumu, noslēpuma un spēles valstībā. Valstībā, ko uzbūris kāds burvis – mākslinieks.

Vai zini, ka mēdz būt brīži, kad arī tu esi tāds burvis! Jā, arī tu esi mākslinieks, kad... Lai to uzzinātu, ieskaties šai grāmatā! Vēl labāk to tev palīdzēs izprast saruna ar kādu mākslinieku!

Nebaidies ieraudzīt savu pasauli tik ļoti dažādu, kāda tā atrodama mākslas valstībā, un tu apjautīsī, cik māksla un dzīve ir cieši savijušās!

Gan viena, gan otra, tāpat kā tu, pati par sevi ir vērtība.

Māksla un skaistais

Pasaka *Mākslinieki un karalis*

Izlasi pasaku! Lasot iztēlojies, ka esi karalis!

Reiz kāds karalis izdomāja, ka viņš sev vēlas pašu skaistāko pili uz pasaules. Karalis uzaicināja divus izcilākos savas karaļvalsts māksliniekus pie sevis uz pili un sacīja:

“Esmu uzaicinājis jūs, lai dotu uzdevumu pārveidot manu pili par visskaistāko ēku pasaulē. Dodu jums sešas nedēļas laika. Jūs katrs strādāsi savā zālē. Tieši pēc sešām nedēļām es ieradišos aplūkot paveikto un tad arī izvēlēšos, kurš no jums strādās tālāk.”

Mākslinieki ķērās pie darba. Visas sešas nedēļas neviens, izņemot tuvākos palīgus, nedrīkstēja apmeklēt zāles, kurās strādāja mākslinieki. Arī pats karalis turp negāja.

Tieši pēc sešām nedēļām karalis savu padomnieku pavadībā devās aplūkot paveikto.

Iegājis pirmajā zālē, karalis apstulba. Visa zāle vizuāli un laistījās. Griestus greznoja krāšņi krāsaini gleznojumi. Sienas rotāja zeltā izrakstītas zīda tapetes. Gludo grīdu klāja mīksti paklāji, kuri aicināt aicināja pastaigāt pa tiem. Zālē bija izvietotas skaisti, smalkiem kokgriezumiem rotātas mēbeles – krēsli un divāniņi ar mīksti spilveniem. Karalis jutās liksms un pacīlāts. Apmierināts viņš devās uz otru zāli.

Ieejot otrā zālē, karalim aizrāvās elpa... trīs zāles sienas bija noklātas ar spoguļiem, bet ceturtā bija no stikla. Aiz stikla sienas atradās saules pielietais pils dārzs. Spoguļi, gaisma un burbuļojošā strūklaka radīja iespaidu, ka zālē esošie atrodas krāšņā dārza vidū. Viņus apņēma miers un svētlaime. Karalis jutās kā paradīzē nokļuvis...

Ejot atpakaļ uz savām istabām, karalis bija dziļi domās nogrimis...

Jautājumi pārrunām *Mākslinieks un pasaule*

- ❶ Kā tu domā, kura mākslinieka darbu izvēlējās karalis? Kādēļ?
- ❷ Vai abi mākslinieki izpildīja karaļa uzdevumu?
- ❸ Ar ko atšķirās abu mākslinieku darbi?
- ❹ Kādēļ nepieciešama māksla?

Vingrinājums *Skaistais un neglītāis*

- ❶ Uzzīmē skaistu lampu un neglītu lampu, skaistu krūmu un neglītu krūmu, skaistu līniju un neglītu līniju!
- ❷ Klasē pārrunā, kā var atšķirt skaisto no neglītā?

Piecrinde *Skaistais*

Izlasi ierosmi, ko dažādi cilvēki pasaulē uzskata par skaistu! Divatā ar kādu klasesbiedru uzrakstiet *piecrindi* “Skaistais”!

Uzzini, ko citi klasesbiedri ir uzrakstījuši!

Cilvēks izsenis centies rotāties un padarīt pats sevi skaistāku. Uzskati par to, kas ir **skaists**, ir ļoti atšķirīgi.

- Āfrikas iedzīvotāju bušmeņu un hotentotu vidū par skaistām mēdz uzskatīt sievietes, kurām ir bieza tauku kārtā uz gurniem un dibena. Viņas šo tauku sakrāšanos cenšas vēl veicināt ar treknu barību un masāžu.

- Ķīnā un Japānā tradicionāli par dailēm tiek atzītas ļoti mazas kājas un arī rokas. Tās tiek pat īpaši kropļotas, lai izskatītos mazākas.

Pētījums *Kas ir skaists, kas nav?*

❶ Noskaidro dažādu cilvēku viedokļus par skaisto!

Lai to izdarītu, tev jāaprunājas ar saviem vecākiem, draugu (draudzeni) un kādu citas tautības cilvēku, kuru tev ir iespēja satikt. Atrodi vienu lietu (priekšmetu, vietu, dziesmu, tērpu u.c.), kas tev šķiet skaista, bet taviem vecākiem – nē, vienu, kas taviem vecākiem šķiet skaista, bet tev – nē, un vienu, ko jūs visi atzīstat par skaistu! Tādu pašu pētījumu veic, aprunājoties ar savu draugu un citas tautības cilvēku!

Neaizmirsti pavaicāt, kādēļ cilvēki uzskata kaut ko par skaistu vai par neskaistu! Pieraksti nostājas pamatojumu! Izmanto darba lapu!

❷ Klasē kopīgi pārrunājiet!

- Kura no atbildēm tev šķita vispārsteidzošākā?
- Kādēļ cilvēku domas atšķiras?
- Kādi bija interesantākie nostāju pamatojumi?

- Melnādainie cilvēki izsenis īpašu uzmanību piešķirusi lūpām un kaklam. Lūpās tiek vērtas ripiņas (palele). To izmērs pakāpeniski tiek palielināts līdz lūpas tiek izstaipītas līdz fantastiskiem apmēriem. Līdzīgi - ap kaklu tiek nēsāti stingri gredzeni, kas to laika gaitā izstiep. Līdzīgi izstiep arī ausis. Kad koka ripiņas izņem, ausis nokarājas līdz pat pleciem.

- Daudzām aborigēnu ciltīm raksturīga ķermeņa ādas krāsošana dažādās krāsās, ar plankumiem un svītrām, kā arī rētu greznojumi. Āda tiek dziļi ieskrāmbāta vairākās vietās un brūcē ieberzē pelnus. Brūcei sadzīstot, pāri paliek lielas rētas.

- Dažas Malinēzijas salu ciltis, rotājot sevi, zobus krāso melnā krāsā.

- Āfrikas melnās skaistules cenšas savai miesai piešķirt vēl tumšāku nokrāsu. Eiropā 19. un vēl 20. gs. sākumā par skaistu tika atzīta bāla āda, kas norādot uz aristokrātismu.

- Attiecībā uz matiem dažādām tautām ir dažāda skaistuma izpratne. Brazīlijas pamatiedzīvotāji noskuj tikai galvas vidu, Ziemeļamerikas indiāņi, turpretī tikai galvas virsū atstāj matu šķipsnu, tā saukto "skalpa sprogū".

- Senie peruāņi uzskatīja, ka jo garāks galvaskauss, jo cilvēks dižciltīgāks un skaistāks. Veidot zīdaiņiem garu galvaskausu drīkstēja tikai dižciltīgie.

Mākslas darba vērtība

Vingrinājums *Mākslas darba vērtība*

- ① Aplūko 5 dažādus mākslas darbus!
- ② Izvēlies vienu, kurš tev no tiem šķiet pats *skaistākais*! Uzraksti tā autoru un nosaukumu un kādēļ tu to uzskati par skaistāko!
- ③ Izvēlies vienu, kurš tev no tiem šķiet pats *vērtīgākais*! Uzraksti tā autoru un nosaukumu un kādēļ tu to uzskati par vērtīgāko!
- ④ Klasē kopīgi pārrunāiet,
 - kas mākslas darbu padara skaistu?
 - kas mākslas darbu padara vērtīgu?
 - vai neglīts mākslas darbs var būt vērtīgs?

Vingrinājums *Kas nosaka mākslas darba vērtību?*

- ① Atzīmē, kas, tavuprāt, nosaka mākslas darba vērtību!

Nosaka mākslas darba vērtību	Jā	Nē	?
Autora popularitāte			
Cik bieži darbs tiek izstādīts izstādēs			
Senums			
Cena			
Materiālu vērtība			
Darba skaistums			
Idejas, ko tas pauž			
Cik bieži mākslas darbs tiek izmantots reklāmā (uz kartiņām, T-krekliem, krūzītēm u.c.)			
Vieta, kurā tas tapis			
Ieliktais darbs			
Kaut kas cits (uzraksti, kas)			

- ② Salīdzini savas atbildes ar klasesbiedru atbildēm!
- ③ Pabeidz rakstīt teikumu!

Mākslas darbs ir vērtīgs, ja

.....

Uzdevums **Mans vērtīgākais darbs mākslā**

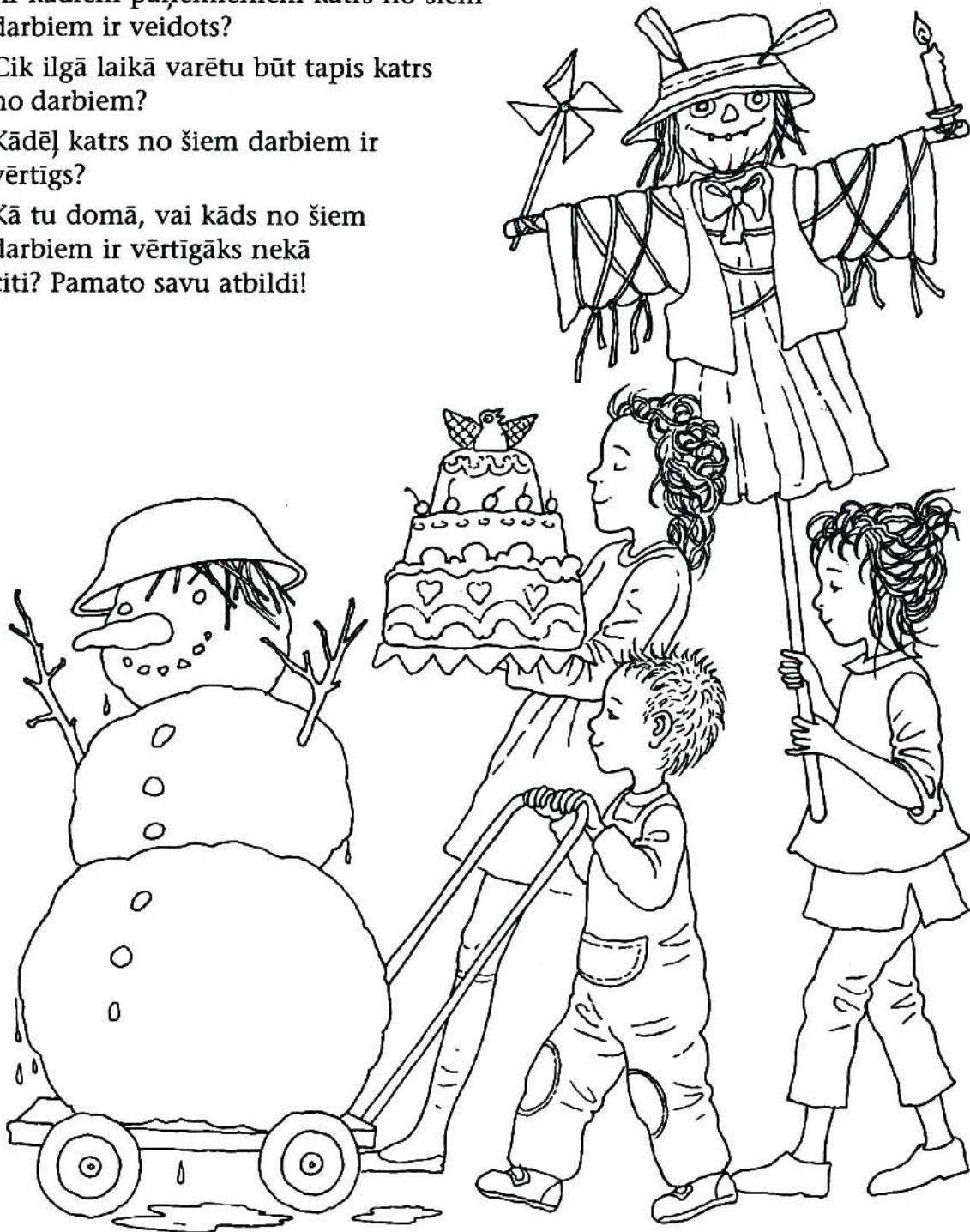
Pārdomā, kurš no tevis radītajiem darbiem mākslā, ir visvērtīgākais! Kādēļ (mini vismaz 3 kritērijus)?

Ja tas saglabāties, atnes to uz skolu un izveidojiet klasē izstādi no tiem!

Pārrunā ar klasesbiedriem, kas ir būtiskākais, kādēļ tieši šis darbs katram šķiet vērtīgs! Rūpīgi aplūkojiet visus darbus!

Jautājumi pārrunām **Ieraugi vērtīgo!**

- ❶ Ko tu redzi katrā no mākslas darbiem?
- ❷ Ar kādiem paņēmieniem katrs no šiem darbiem ir veidots?
- ❸ Cik ilgā laikā varētu būt tapis katrs no darbiem?
- ❹ Kādēļ katrs no šiem darbiem ir vērtīgs?
- ❺ Kā tu domā, vai kāds no šiem darbiem ir vērtīgāks nekā citi? Pamato savu atbildi!

Ko stāsta gleznas?

Uzdevums *Gleznas stāsts*

- ① Aplūko gleznu reprodukcijas!
 1. Seno ēģiptiešu zīmējums, kurā attēlota dvēseļu svēršana.
 2. Fragments no Mikelandžello "Siksta kapellas".
 3. Leonardo da Vinči "Mona Liza".
- ② Ko no tām tu vari uzzināt par personām, kas tajās attēlotas?
- ③ Izvēlies vienu no reprodukcijām un uzraksti stāstu, kas varētu būt bijis pamatā šim darbam!
- ④ Salīdzini savu stāstu ar klasesbiedru uzrakstīto!
- ⑤ Izlasi, ko darbu autori attēlojuši savos darbos!
- ⑥ Salīdzini, kas kopīgs, kas – atšķirīgs tavā stāstā un autora iecerē!

Kā tu domā, kas nepieciešams, lai izprastu, ko mākslas darbs pauž? Mini vismaz 6 priekšnoteikumus!

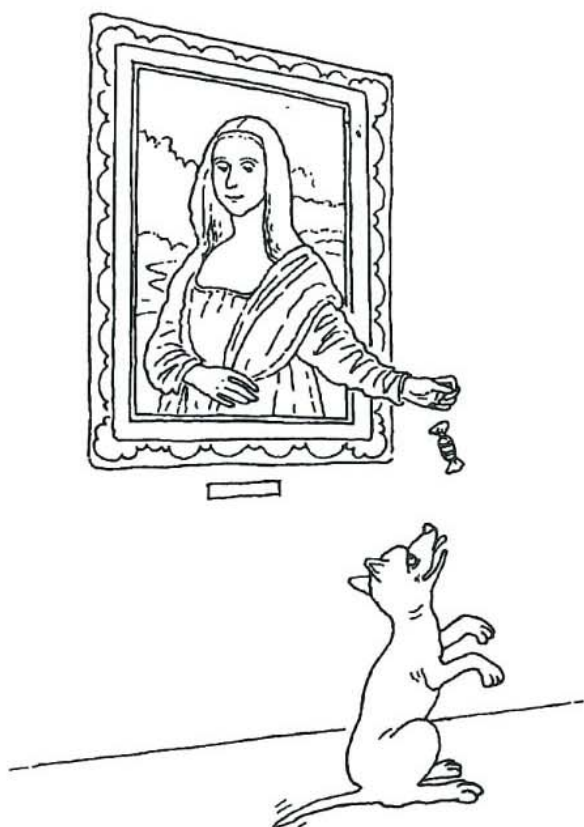

Aina no seno ēģiptiešu Mīrušo grāmatas

Senie ēģiptieši ticēja, ka cilvēka dvēsele pēc ķermeņa nāves nonāk pazemes valstībā, kur tā tiek vērtēta sverot. Vienos svaru kausos liek cilvēka sirdi, bet otros - spalvu. Svēršanā piedalās pazemes valdnieka Ozīrisa palīgi - gudrības un zināšanu apguves dievs Tots, ko attēloja ar ibisa galvu un rakstīkli rokā, un nāves dievs Anubiss - ar šakāļa galvu.

Mikelandžello *Siksta kapella*

Mikelandžello ir uzdrošinājies attēlot Dieva rokas pasaules radīšanas pirmajā dienā. Mikelandžello uzgleznojis Dieva kreiso roku tā, ka tā sniedzas liegi pāri galvai un tās dievišķā plauksta šķiet iegrimusi nevaldāmajā, vētrainajā gaismā, atdalot to no tumsas.

Leonardo da Vinči *Mona Liza*

Tas ir kādas augstdzimušas florencietes Lizas portrets.

Pirmais, kas mūs pārsteidz, ir Lizas apbrīnojamais dzīvīgums. Šķiet, ka viņa patiešām noraugās mūsos un ka viņai ir pašai savas domas par mums. Gluži kā dzīva, viņa šķiet maināms mūsu acu priekšā un ikreiz, kad mēs pie viņas atgriežamies, izskatās mazliet citāda. Reizēm liekas, ka Liza mūs izsmej, bet citkārt viņas smaidā pavid skumīgums.

Šis ir viens no slavenākajiem mākslas darbiem pasaulē. Pastāv arī uzskats, ka tas ir paša mākslinieka portrets.

Vingrinājums *Ko mākslas darbs var un ko nevar pavēstīt?*

- ① Padomā un uzraksti, ko mākslas darbs var un ko nevar pavēstīt! Mini vismaz dažas atbildes uz katru jautājumu!

Var pavēstīt	Nevar pavēstīt
<i>Par laiku, kurā tas tapis</i>	<i>Rītdienas laika prognozi</i>

- ② Kad klasē visi esat pabeiguši uzdevumu, veidojiet vienu kopīgu lielu tabulu uz tāfeles un pārrunāiet savas atbildes ar klasesbiedriem! Papildini savas atbildes!

Uzdevums *Teiciens attēlā*

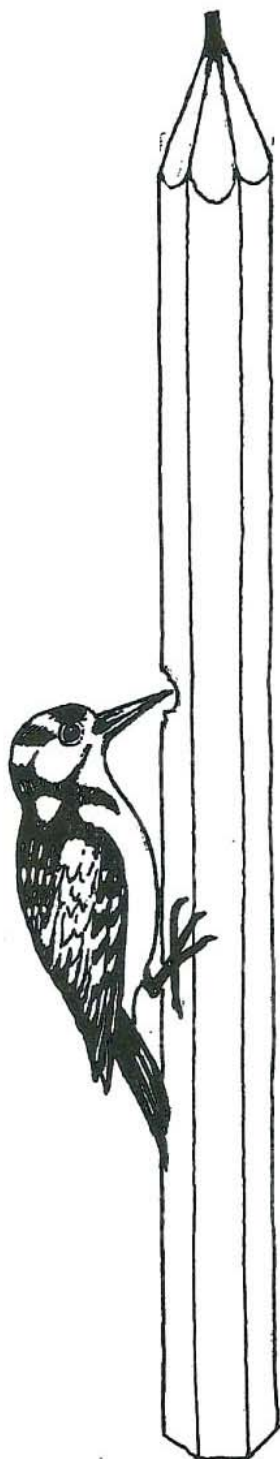
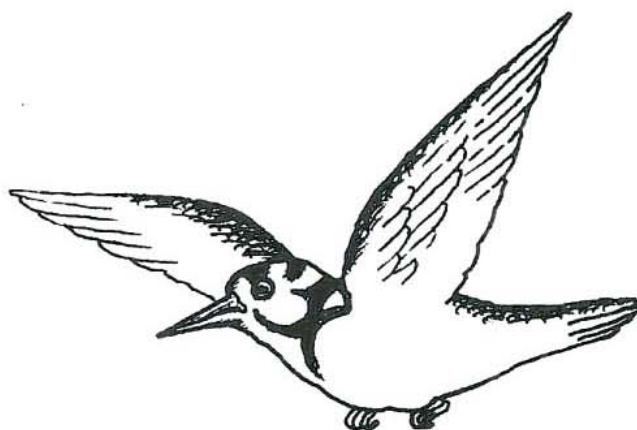
Šis ir uzaicinājums tev nodot kādu vēsti tikai ar attēla palīdzību.

- ① Izlozē sava zīmējuma tēmu, t.i., teicienu, ko tu attēlosi savā darbā!
- ② Neizmantojot tekstu, vizuāli attēlo izlozēto teicienu! Labi apdomā, kā tu to darīsi! Attēlam pēc iespējas skaidrāk jāpauž teiciena doma.
- ③ Kad klasē visi esat beiguši strādāt, sajauciet teicienu lapiņas un izlozējiet tās vēlreiz. Tagad tev būs kāds cits teiciens. Atmini, kurš darbs tam atbilst! (Ja neizdodas pirmajā reizē, mēģini vēl, bet ne vairāk kā trīs reizes. Ja tev neizdodas atrast atbilstošo darbu, palūdz, lai autors to parāda!)
- ④ Pārrunāiet, kas palīdzēja, kas sagādāja grūtības darbu atpazīšanā! Ko no tā var secināt?

Uzdevums

It kā tas pats, bet cits

- ① Aplūko reklāmu, kurā izmantots Mikelandželo "Siksta kapellas" griestu gleznojuma fragments!
- ② Izdomā asprātīgu nosaukumu, kas paustu šī attēla būtību, tā galveno domu! Nosaukumā izmanto 3 - 5 vārdus!

- ③ Grupās pa 3 - 4 vai visi kopīgi salīdziniet savus nosaukumus! Pārrunājiet!
 1. Vai tie pauž līdzīgas, vai atšķirīgas domas?
 2. Kā jūsu domas sasaucas ar Mikelandželo ideju? (Atcerieties stāstu par "Siksta kapellas" griestu gleznojumu!)
 3. Kurš no darbiem - Mikelandželo "Siksta kapellas" griestu gleznojums vai "Reklāma" tev patīk labāk? Kādēļ?
- ④ Klasē pārrunājiet, kā vizuālās izmaiņas ietekmējušas attēla uztveri kopumā. Uzraksti galvenos secinājumus!
- ⑤ Izmantojot iepriekš izdomāto nosaukumu, uzraksti katram tā vārdam antonīmu - vārdu ar pretēju nozīmi! No jaunajiem vārdiem izgudro un uzraksti teikumu!
- ⑥ Radi kolāžu (fotomontāžu), kuras nosaukums ir tevis izveidotais teikums!
- ⑦ Kad darbi pabeigti, kopīgi aplūkojiet un novērtējiet tos!

Jautājumi pārrunām **Māksla un spēle**

- ① Vai jums ir izdevušies asprātīgi darbi?
- ② Kā tu juties, ko domāji darba tapšanas laikā? Pastāsti par šo procesu, salīdzinot to ar spēli!
- ③ Kā tu domā, kādēļ mākslinieki, radot savus darbus, mēdz izmantot citu mākslinieku radīto?
- ④ Ko mākslinieks panāk, izmainot kāda cita radītu mākslas darbu?
- ⑤ Vai māksla var būt spēle?

Kas ir mākslinieks?

Vingrinājums **Mākslinieki un viņu darbi**

❶ Izlasi dažādos stāstus par māksliniekiem!

Kārlis Padegs

Kārlis Padegs bija liela auguma, slaidis, kosmētiski kopts, ar mazliet liku muguru. Viņš ģērbās atšķirīgi eleganti – ādas cimdi, getras un spieķis rokā. Viņa gaita bija izkopta un mazliet nevērīga. Bez steigas, bez portfeļa, bez savas automašīnas. Pats nepiederēja citiem – arī ne tam, kas nopirka viņa darbus vai samaksāja par darbiem. Viņš bija nekronēts valdnieks, svešs tiem, kas viņam negrieza ceļu vai kas viņu apskauda un apsplāva. (K. Fridrihsons)

...Pat ielas drūzmā katrs viņu ievēroja: pretī nāk cilvēks plati plivojošā melnā mētelī. Zem melnās platmales tumši brūni iebeicēta seja. Citreiz tā iepūderēta kaļķaini bāla, šaura. Spāņu toreadors. Bet zinātāji, kādu toreiz Rīgā bija vairākumā, viņā tūlīt pazina gleznotāju Kārli Padegu.

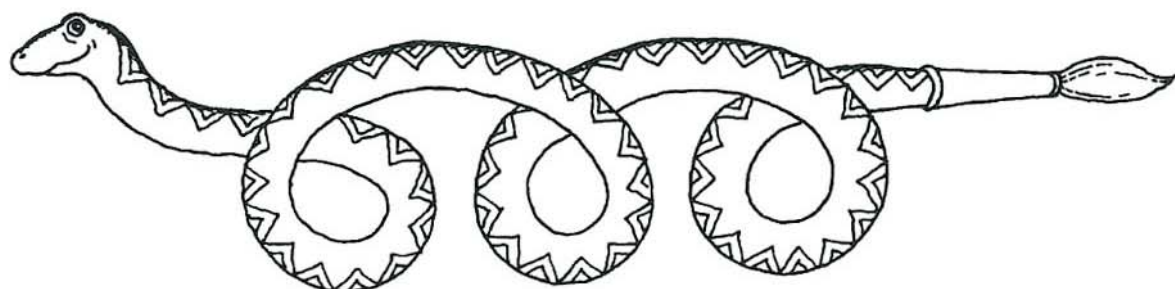
Padegs vairāk nekā citi deva vielu laikrakstiem. Par viņa divainībām tika bieži rakstīts. Arī laikrakstiem tur bija savs labums, jo ļaudīm pa reizei patika lasīt arī kaut ko neparastāku. (K. Neilis)

Djego de Silva Velaskess

Velaskess ir 17. gs. spāņu gleznotājs. Jaunību Velaskess pavada Seviljā un glezno sadzīves ainas no vienkāršo spāņu dzīves.

Tiņa gados, jau studējot mākslu, Velaskess esot teicis: "Es labāk būšu pirmais mākslinieks vienkāršu lietu attēlošanā, nekā pēdējais "augstajā" mākslā." Apmēram 24 gadu vecumā viņš dodas uz Madridi (Spānijas galvaspilsētu). Tur viņš uzglezno jaunā karaļa Filipa IV portretu, ar ko gūst lielus panākumus. Drīz vien Velaskess kļūst par Spānijas karaļa galma gleznotāju. Būdam galma mākslinieks, Velaskess savas dzīves laikā ieņēma arī dažādus galma amatus. Viņš bija atbildīgs par galma ceremonijām. Pēdējā un arī visvērienīgākā ceremonija, ko vadīja Velaskess, bija Spānijas princeses Marijas Terēzes kāzas ar Francijas karali Luiju XIV 1660. gadā.

Velaskess tika dēvēts par visgodājamāko un varenāko tā laika Spānijas mākslinieku.

Pols Gogēns

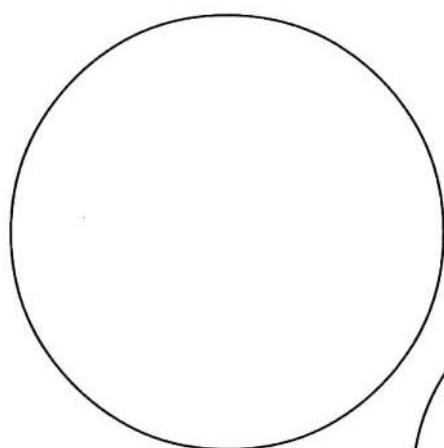
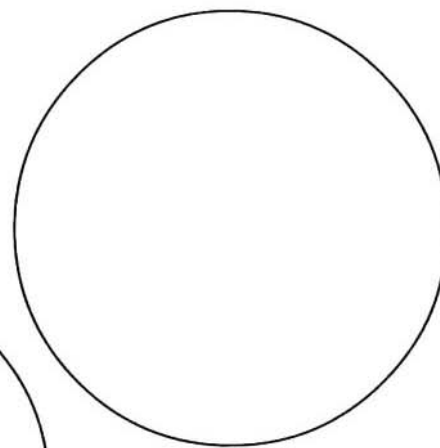
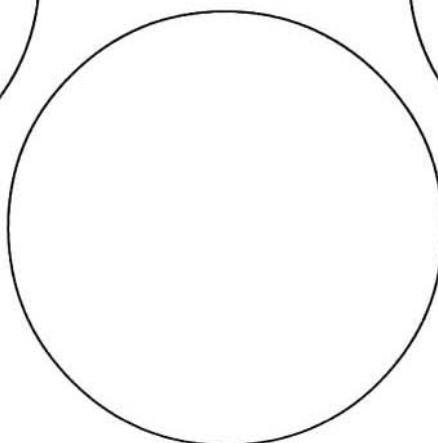
Visa Gogēna dzīve bija izaicinājums viņa laika (19./20. gs. mijas) Parīzes sabiedrībai. Mākslinieks atstāja labi apmaksāto ierēdņa vietu Parīzē un pievērsās netradicionālai glezniecībai. Viņš pameta Eiropu un devās uz Polinēziju, Taiti. Ar Taiti salā radītajām gleznām Gogēns tiecās modināt laikabiedros dziņu pēc sen aizmirstās, pirmatnējības vienkāršības un patiesīguma.

Ko gan lai dara? Vai tad tā ir mana vaina, ka esmu piedzimis māksliniekam tik nepateicīgā laikā? Es esmu mākslinieks.. un tieši tādēļ, ka esmu tāds, esmu izcietis tik daudz, lai ietu pats savu ceļu.. Ne nabadzība ir tā, kas mani visvairāk sarūgtina, bet pastāvīgie pārmetumi manai mākslai un tas, ka nevaru strādāt atbilstoši savai pārlicībai, jo trūkums saista man rokas...

Tu saki, man nav taisnības, kad palieku atstatus no mākslas dzīves. Nē, man ir taisnība. Es zinu, ko daru. Manas mākslinieciskās dzīves centrs ir man galvā.. un es esmu stiprs tādēļ, ka citi mani nekad nav izsītuši no sliedēm, un tādēļ, ka radu to, kas ir manī.

Mana darbība, mana glezniecība vienmēr it pretrunā ar pašreizējo mirkli, bet beigu beigās man piekrīt. (No 1892. g. rakstītās Gogēna vēstules.)

- ② Izmantojot izlasīto, iztēlojies, kāds varēja būt katrs mākslinieks un īsi raksturo katru. Izmanto vismaz 5 īpašības vārdus!

Kārlis Padeģis**Pols Gogēns****Djego de Silva Velaskess**

- ③ Salīdzini mākslinieku dzīves veidus! Kā tu domā, kādēļ katrs no viņiem izvēlējās tādu dzīves stilu?
- ④ Pamatojoties uz mākslinieku aprakstiem, uzmini, kuru gleznu gleznojis kurš mākslinieks! Kas par to liecina?
- ⑤ Salīdzini savas domas ar klasesbiedru domām! Noskaidrojiet, kā tad ir īstenībā!

Jautājumi pārrunām **Dzīve mākslā**

- ❶ Kas ir mākslinieks?
- ❷ Kādēļ mākslinieku viegli pamanīt citu ļaužu vidū?
- ❸ Kā kļūst par mākslinieku?
- ❹ Vai ikviens var būt mākslinieks?
- ❺ Vai ir brīži, kad tu esi mākslinieks?

Uzdevums **Dzīves stils**

- ❶ Iztaujā savu klasesbiedru par viņa dzīves stilu! Daži no jautājumiem, ko vari vaicāt: Ko tev patīk darīt brīvajā laikā? Par ko tev patīk domāt? Kas ir vērtīgākais tavā dzīvē? Kādu mūziku tev patīk klausīties?
Izdomā vēl citus jautājumus, kas raksturotu dzīves stilu!
- ❷ Apkopo iegūto informāciju un īsi apraksti, kāds varētu būt klasesbiedra dzīves stils!
- ❸ Attēlo sava klasesbiedra dzīves stilu gleznā, zīmējumā vai kolāžā (izvēlies, tavuprāt, iegūtai informācijai atbilstošāko tehniku)!
- ❹ Kad darbs pabeigts, pārrunāji, cik dažādas pieejas dzīvei ir jūsu klasē un kā tās izdevies attēlot!
- ❺ Savu darbu vari uzdāvināt klasesbiedram, kuru iepazīni!

Vingrinājums *Es esmu mākslinieks*

- ❶ Izlasi dzejoli! Lasot mēģini izjust to, par ko tajā rakstīts!

Es esmu mākslinieks... (Pēc Patas Loverijas Kolinsas)

Es esmu mākslinieks,
 kad atrodu kādu neparastu seju cilvēku pūlī
 un vēroju, kā gaisma pārvērš kalnu galotnes.
 Es esmu mākslinieks,
 kad tikšminos par mēness ēnām,
 kad zīmēju rakstus smiltīs
 vai nosaucu vārdā gliemežvāka krāsas.
 Es esmu mākslinieks,
 kad saules cauraustā lietus šaltī atrodu varavīksni.
 Es esmu mākslinieks,
 kad ieraugu jūru kā debesu spoguļi.
 Es esmu mākslinieks,
 kad ar kājas īkšķi šļakstinu ūdens cilpas
 vai saskatu gleznas lietus lāsēs.
 Es esmu mākslinieks,
 kad sagriežu ābolu, lai priecātos par zvaigzni tā iekšpusē,
 vai kad vēroju, kā saulrietā putekļi pārvēršas mirdzumā.
 Es esmu mākslinieks,
 kad gurstot eju pa sērsnu
 un apstājos, lai ienirtu ziemas klusumā.
 Es esmu mākslinieks,
 kad lūkojos tik ilgi uz apelsīnu, līdz zinu, ko nozīmē būt apaļam.
 Es esmu mākslinieks,
 kad slidinu pirkstus pār zīdaiņu magones pogaļu
 vai raupju koka stumbru,
 vai kad es uzpūšu pilnzieda pienenei, un tā izšķīst baltās, smalkās pūkās.
 Es esmu mākslinieks,
 kad redzu sauli lecam maigā dūmakā
 un rietam kvēlojošā mirdzumā.
 Es esmu mākslinieks
 ikreiz, kad cieši ieskatos man apkārt esošajā pasaulē,
 un ikreiz, kad tu ieklausies, pēti un ieraugi,
 arī tu esi mākslinieks.

- ❷ Uzraksti, kā tu pabeigtu šo teikumu! Mini vismaz 4 piemērus!

Es esmu mākslinieks, kad es

- ❸ Turpini "rakstīt" šo dzejoli! Veido fotogrāfiju kolekciju, tverot mirkļus, kad tu jūties kā mākslinieks!
- ❹ Izveido grāmatu, katrā lappusē ielīmējot attēlu! Zem katra attēla pieraksti, ko tu tajā kā mākslinieks ieraugi!

Projekts *Iepazīt mākslinieku*

- ❶ Sadalieties grupās pa četri. Jūsu uzdevums – izveidot sienas avīzi par kādu jūsu apkārtnē dzīvojošu mākslinieku.
- ❷ Izvēlieties kādu mākslinieku, kas netālu dzīvo (ja nevienu nezināt, palūdziet padomu skolotājam)! Apciemojiet viņu un intervējiet!
- ❸ Pirms apciemojuma izdomājiet, ko vēlaties uzzināt no mākslinieka! Lai tas labāk veiktos, izdomājiet konkrētus jautājumus, ko vaicāsit!

Noskaidrojiet mākslinieka viedokli par šiem jautājumiem!

- Kādēļ mākslinieks glezno (pin, auž, iestudē izrādes, uzņem filmas u.c.)?
- Kur mākslinieks gūst ierosmi saviem darbiem?
- Kā mākslinieks domā, kāda būtu pasaule bez mākslas?

Izdomājiet vēl vismaz divus jautājumus katrs! Rūpīgi pierakstiet uz tiem sniegtās atbildes!

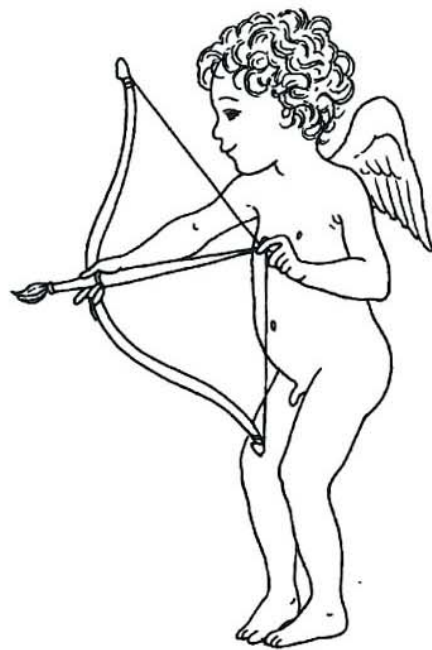
- ❹ Izmantojot intervijas materiālu, izveidojiet sienas avīzi (neaizmirstiet māksliniecisko noformējumu!) un izlieciet to klasē!
- ❺ Iepazīsties ar citu darba grupu atklājumiem!

Eseja *Pasaule bez mākslas*

- ❶ Uzraksti eseju "Pasaule bez mākslas"! Iesaisti tajā vismaz 3 cilvēku viedokļus! Neaizmirsti arī pats savējo!
- ❷ Klasē pārrunāji savas atziņas!
- ❸ Salīdziniet tās ar savulaik *prāta vētrā* "Kādēļ nepieciešama māksla?" izteiktajām domām!

Intervija ir mērķtiecīga saruna, kuras uzdevums ir noskaidrot kāda cilvēka viedokli par kādu konkrētu jautājumu, tēmu vai arī, lai iepazīstinātu ar šo cilvēku.

Uz intervijām parasti ņem līdzi fotoaparātu. Ja iespējams, nofotografējiet savu apciemojumu!

MATEMĀTIKA

Ir daudzas lietas, kurām mēs varam aprēķināt vērtību un uzrakstīt to ar skaitļiem. Veikalā katrai precei ir sava vērtība, kas ir uzrakstīta uz cenu zīmes. Cenu zīmes var pastāstīt daudz ko – šī rotaļlieta maksā dārgāk nekā citas, tātad tā ir labāka, varbūt tai ir košāka krāsa, bet, iespējams, ka tā tiek vairāk reklamēta vai arī tā ir tikai nesen izgudrota. Lai nu kā, bet viens ir skaidrs – jo augstāka cena, jo rotaļlieta vērtīgāka.

Tomēr domājot šo domu, tu sāc justies dīvaini. Kāds uz tevi skumji un pārmetoši skatās. Tas ir vecais, labais rotaļu lācis ar pazuļēto ausi, kas iekārtojies tavā gultā. Lāci tu esi mantojis no tēta, un kopā ar viņu ir izsapņoti neskaitāmi sapņi. Laikam jau nevienā veikalā viņu nesēdinātu plauktā, arī cenu zīme pie viņa noplukušā kažoka nemaz nepiestāvētu. Nevienš vairs neatceras, cik lācis maksāja toreiz, kad tika atnests no veikala tēta divu gadu dzimšanas dienā. Un tomēr tu jūti, ka lācī noteikti ir VĒRTĪBA. Kur slēpjas šī neredzamā vērtība? Kur tā ir radusies? Cik liela tā ir? Ar kādu skaitli to var uzrakstīt? Nav svarīgi. Šī vērtība nav saistīta ar skaitļiem.

Vērtību relativitāte

Vingrinājums **Cik nozīmīgi ir skaitļi?**

- 1 Iedomājies, ka tavs klasesbiedrs stāsta par savu jauno draugu! Kādus jautājumus tu uzdotu, ja gribētu uzzināt par viņu kaut ko vairāk?
- 2 Izlasi fragmentu no Antuāna de Sent-Ekziperī stāsta "Mazais princis"!

Man ir nopietns iemesls domāt, ka planēta, no kuras ieradās mazais princis, bija asteroida B 612. Šo asteroidu tikai vienu reizi, 1909. gadā, teleskopā ieraudzīja kāds turku astronoms. (..)

Es pastāstīju jums tik sīki par asteroidu B 612 un atklāju jums tā numuru vienīgi pieaugušo dēļ. Viņiem patīk skaitļi. Kad jūs viņiem stāstāt par kādu jaunu draugu, viņi nekad nepajautās pašu svarīgāko. Viņi nekad jums nevaicās: "Kāda draugam balss? Kādas rotaļas viņam labāk patīk? Vai viņš kolekcionē tauriņus?" Viņi gan jautā: "Cik viņam gadu? Cik viņam brāļu? Cik viņš sver? Cik nopelna viņa tēvs?" Un tikai tad viņiem liekas, ka viņi kaut ko pazīst. Ja jūs sakāt pieaugušajiem: "Es redzēju kādu skaistu, rožainu ķieģeļu māju ar ģērānijām uz palodām un baložiem uz jumta..." – viņi nespēj iztēloties šo māju. Viņiem ir jāsaka: "Es redzēju māju, kas maksā simttūkstoš franku." Tad viņi iesauksies: "Cik skaisti!"

Un tā, ja jūs viņiem teiksiet: "Pierādījums mazā prinča esamībai ir tas, ka viņš bija apburošs, ka viņš smējās un ka viņš vēlējās jēriņu, bet, ja kāds vēlas jēriņu, tad viņš taču eksistē," viņi paraustīs plecus un runās ar jums kā ar bērnu. Bet, ja jūs viņiem teiksiet: "Planēta, no kuras ieradās mazais princis, ir asteroida B 612," tad viņi būs apmierināti un liks jūs mierā ar saviem jautājumiem. Tādi nu viņi ir.

Jautājumi pārrunām **Skaitļi kā vērtība**

- 1 Vai tu piekriti stāsta autoram, ka pieaugušos interesē galvenokārt skaitļi?
- 2 Kas ir vērtība?
- 3 Vai skaitļi ir vērtība?
- 4 Kādās situācijās skaitļiem nav nekādas vērtības?
- 5 Kādos gadījumos skaitļi ir vērtīga informācija?

Vingrinājums **Daudz vai maz?**

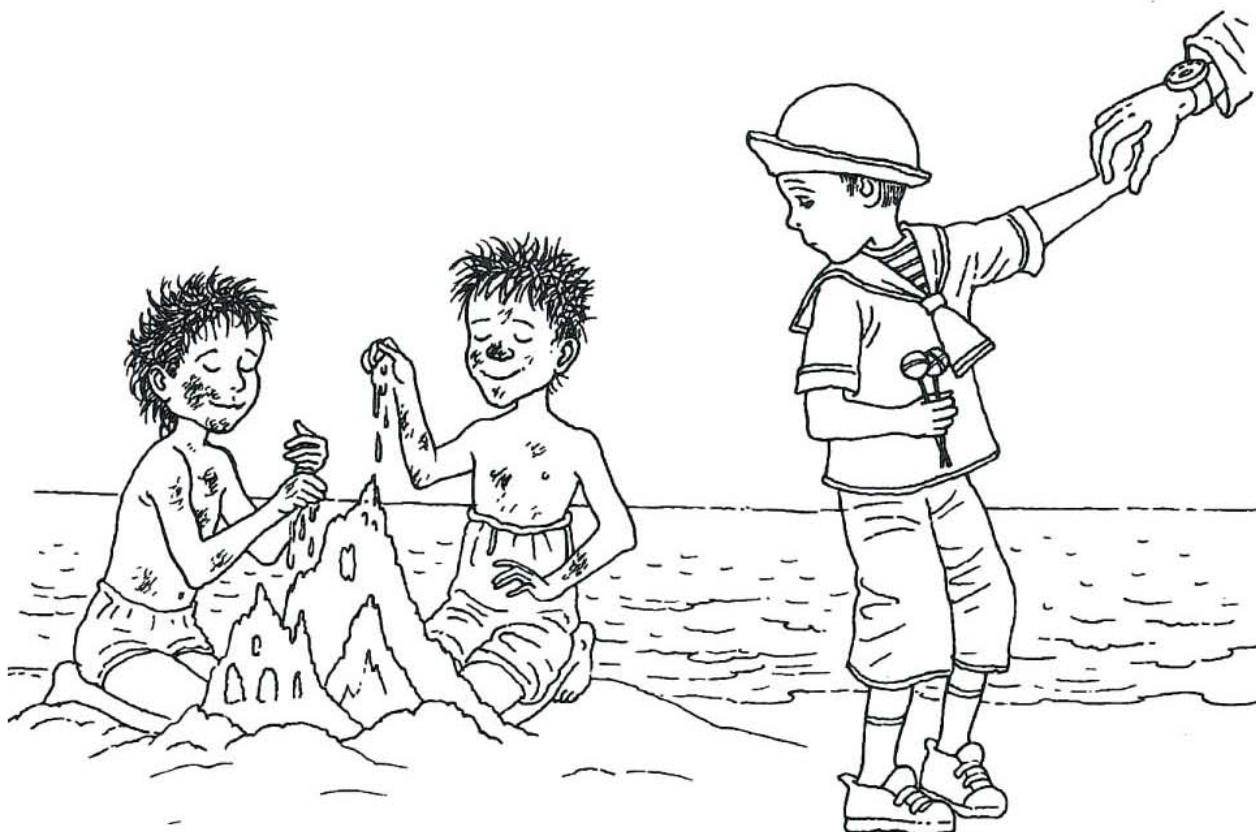
- 1 Sadalieties pāros un apspriediet, vai trīs ir daudz vai maz!
- 2 Pāros izdomājiet vienu gadījumu, kurā trīs ir daudz un vienu gadījumu, kurā trīs ir maz! (Piemēram, trīs mati uz galvas ir maz, bet trīs mušas zupā ir daudz.)
- 3 Pierakstiet visus piemērus uz tāfeles!

Jautājumi pārrunām *Relatīvas vērtības*

- 1 Vai miljons vienmēr ir daudz?
- 2 Vai ir kāds skaitlis, kurš visos gadījumos būtu tikai daudz vai tikai maz?
- 3 Kas nosaka skaitļa vērtību?
- 4 Vai pasaulē ir lietas, kas ir vērtīgas jebkuros apstākļos?
- 5 Vai ir kādas cilvēku īpašības, kas ir vērtīgas jebkuros apstākļos?

Vingrinājums *Smilšu kaudze*

- 1 Iedomājies milzīgu smilšu kaudzi! Ja no tās noņem vienu smilšu graudiņu, tad kaudze redzami nesamazinās. Ja turpina ņemt pa vienam smilšu graudiņam, kamēr paliek 100 smilšu graudiņi, arī tā ir smilšu kaudze. 10 smilšu graudiņi ir kaudze, 9 – arī kaudze... 3 – kaudze, 2 – kaudze. Visbeidzot noņemam vēl vienu – vai arī viens smilšu graudiņš ir kaudze?
- 2 Pārrunāji!
- 3 Vai viens smilšu graudiņš ir kaudze?
- 4 Ja nē, tad kurā brīdī kaudze vairs nav kaudze?
- 5 Cik smilšu graudiņu ir nepieciešams, lai būtu kaudze?
- 6 Vai tavas vērtības mainās?
- 7 Vai tu vari nosaukt kādu noteiktu brīdī, kad ir mainījušās tavas vērtības?
- 8 Vai biežāk ir tā, ka tu jūti, kad mainās vērtības, vai arī tas notiek pamazām un nemanāmi?

Lielo un mazo skaitļu vērtība

Vingrinājums *Miljons*

- 1 Vai tu vari iedomāties, kas ir miljons? Piemēram, cik liels būtu miljons reižu palielināts kukainis, kura garums ir 3 mm. Mēģini uzminēt, vai tas būtu tik liels kā ābols, skapis vai māja!
- 2 Salīdzini savus minējumus ar klasesbiedru viedokļiem!
- 3 Pēc minējumu izteikšanas aprēķini, kāds patiesībā būtu šī kukaiņa garums miljons reižu palielinājumā!
- 4 Pārrunājiet, cik atbilstošs īstenībai bija jūsu sākotnējais priekšstats par miljoņa lielumu!

Vingrinājums *Mazo skaitļu vērtība*

Tomēr būtu kļūdaini domāt, ka vērtīgi ir tikai lieli skaitļi. Ir daudzas situācijas, kad izšķiroša nozīme var būt arī ļoti maziem skaitļiem. Piemēram, olimpiskajās spēlēs sprinta distancē uzvarētāju no otrās vietas ieguvēja var šķirt tikai dažas sekundes tūkstošdaļas.

- 1 Padomā un uzraksti trīs gadījumus, kad maziem skaitļiem ir liela vērtība!
- 2 Kopā ar klasesbiedriem izveido *ideju zirnekli*, kurā nosaukti gadījumi, kad mazi skaitļi ir vērtīgi!

Skaitļu viens, divi, pieci, deviņi utt. nosaukumi dažādās valodās ir atšķirīgi, bet skaitli 1 000 000 gan latviešu, gan angļu, krievu, vācu un citās valodās sauc vienādi – **miljons**. Šī skaitļa vārda vēsture ir interesanta. 1271. gadā venēciešu tirgotājs Marko Polo devās uz tālo un noslēpumaino Ķīnu. Ceļš veda caur daudzām zemēm. Kad viņš gandrīz pēc ceturtdaļgadsimta atgriezās mājās, Marko Polo nevarēja beigt jūsmot par redzētajiem brīnumiem, visu laiku atkārtojot: "Millione, milione". Vārds "mille" nozīmē tūkstsots, bet ar "millione" drosmīgais ceļotājs apzīmēja tūkstošu tūkstošus brīnumu. Laikabiedri viņu pat iesauca par Marko Millione, bet tūkstsots tūkstošu apzīmēšanai sāka lietot vārdu "miljons".

Cena un vērtība

Spēle **Noderīgās lietas**

❶ Katrs izlozēriet vienu no piecām situācijām, kurās jūs varētu nonākt!

- ekspedīcija uz Ziemeļpolu • ceļojums ar jahtu • svešas valsts pilsēta
- neapdzīvoti džungļi • sporta nometne

❷ Sadalieties grupās atbilstoši izlozētajai situācijai! Jums ir dots lietu saraksts. To kopējā cena veikalā ir 1000 latu. Uzrakstiet jaunas cenas dotajām lietām atkarībā no to noderīguma jūsu situācijā tā, lai kopējā cena saglabātos nemainīga - 1000 lati! Ierakstiet kopējā tabulā jaunās lietu cenas!

Lietas nosaukums	Sākotnējā cena veikalā	Ekspedīcijā uz Ziemeļpolu	Ceļojumā ar jahtu	Svešas valsts pilsētā	Neapdzīvotos džungļos	Sporta nometnē
Rakstāmpiederumi	3					
Kompass	4					
Cirvis	5					
Vārdnīca	9					
Grozis ar pārtiku	15					
Slēpes	24					
Telts	45					
Skrituļslidas	50					
Magnetofons	60					
Mobilais telefons	105					
Velosipēds	110					
Kažoks	120					
Dators	450					
Kopā	1000	1000	1000	1000	1000	1000

❸ Pārrunāriet jautājumus!

- Kādus secinājumus var izdarīt, salīdzinot lietu cenas tabulā?
- Kurai no sarakstā minētajām lietām cena atkarībā no situācijas mainījās vismazāk un kurai visvairāk?
- Ar ko atšķiras lietas cena no tās vērtības?

Zināšanu vērtība

Vingrinājums

Matemātisko zināšanu izmantošana

- ① Atzīmē tabulā, vai nosaukto darbību veikšanai tev būtu nepieciešamas matemātikas zināšanas!

Matemātika ir mācība par skaitļiem, formām un lielumiem.

Darbība	Vai tās veikšanai ir nepieciešamas matemātikas zināšanas?
Grāmatas lasīšana	
Pusdienu gatavošana	
Ceļojums ar kuģi	
Kuģa vadīšana	
Ielas šķērsošana	

- ② Izdomā vienu darbību, kuras veikšanai ir nepieciešamas matemātikas zināšanas un vienu, kuras veikšanai matemātika nav nepieciešama! Ieraksti tās tukšajās ailītēs!

Jautājumi pārrunām *Zināšanu vērtība*

- ① Vai zināšanas ir vērtība? Kāpēc?
- ② Kā var novērtēt zināšanas?
- ③ Ar ko matemātiskās zināšanas atšķiras no citām zināšanām?
- ④ Kādas zināšanas var izmantot praktiski, kādas nevar?
- ⑤ Vai praktiski neizmantojamām zināšanām ir vērtība?
- ⑥ Vai ir iespējams praktiski izmantot visas matemātikas zināšanas?
- ⑦ Vai cilvēks varētu dzīvot, neko nezinot par matemātiku?

Vingrinājums *Manas vērtības*

Šajā nodaļā tu esi atklājis daudzas vērtības. Dažas no tām var novērtēt arī skaitliski, bet lielākā daļa vērtību ir ar skaitļiem neizsakāmas. Padomā un uzraksti trīs vērtības, ko var saskaitīt vai nosaukt to cenu, un trīs, ko nav iespējams izteikt ar skaitļiem!

Manas vērtības, kas ir saistītas ar skaitļiem:

- 1)
- 2)
- 3)

Manas vērtības, kas nav saistītas ar skaitļiem:

- 1)
- 2)
- 3)

MŪZIKA

Vai tu gribētu mācēt spēlēt kādu mūzikas instrumentu? Kā tev šķiet, vai tas būtu vērtīgi? Tas nozīmētu, ka tev katru dienu būtu cītīgi jāvingrinās. Tajā laikā tu nevarētu darīt neko citu. Vai tas, ko tu iegūtu, būtu vērtīgāks par neredzētajām filmām, neizspēlētajām spēlēm, nokavētajām sarunām ar draugiem?

Pasaulē ir daudz lietu un parādību. Dažas mēs ieraugām un saskatām, citām paejam garām, tās neievērojam. Cilvēkus aizvien ir interesējis, kāpēc vienas lietas un parādības ir nozīmīgas, bet citas nav. Reizēm mēs saprotam kaut kā vērtību tikai tad, kad tā mums vairs nav.

Vērtīgo ir jāiemācās saskatīt, atzīt, nepiemirst. Vērtīgais var parādīties negaidītās situācijās, ja mēs būsim gatavi šādai prasmei. Vērtīgo jāiemācās atdalīt no daudzām un dažādām lietām, tāpat kā Pelnrušķītei nācās izlasīt zirņus no pelniem.

Mūzika dzīvē

Pasaka **Brīnuma amatnieki**

Izlasi pasaku!

Viens tēvs sūta savus četrus dēlus pasaulē, sacīdams: "Eita katrs savā amatā iemācīties!"

Labi. Pirmā dienā aiziet vecākais dēls un ceļā satiek vectēvu. Vectēvs jautā: "Kur iesi?"

"Amatā mācīšos!"

"Kādā amatā?"

"Pareģoņa amatā!"

"Labi dēls, ej tad taisni pa šo ceļu; ceļa galā būs mana māja - tur tu par pareģoni iemācīsies."

Otrā dienā aiziet otrs dēls un satiek vectēvu. Vectēvs jautā: "Kur iesi?"

"Amatā mācīties!"

"Kādā amatā?"

"Šuvēja amatā!"

"Labi dēls, ej tad taisni pa šo ceļu; ceļa galā būs mana māja - tur tu par šuvēju iemācīsies."

Trešā dienā aiziet trešais dēls un satiek vectēvu. Vectēvs jautā: "Kur iesi?"

"Amatā mācīties!"

"Kādā amatā?"

"Šāvēja amatā!"

"Labi dēls, ej tad taisni pa šo ceļu; ceļa galā būs mana māja - tur tu par šāvēju iemācīsies."

Ceturtā dienā aiziet ceturtais dēls un satiek vectēvu. Vectēvs jautā: "Kur iesi?"

"Amatā mācīties!"

"Kādā amatā?"

"Koklētāja amatā!"

"Labi dēls, ej tad taisni pa šo ceļu; ceļa galā būs mana māja - tur tu par koklētāju iemācīsies."

Otrā gadā visi dēli pārronas pie tēva un nu rādīs, ko katrs māc. Tēvs paņem galdiņu, noliek katrā stūrī pa olai, piekto olu galdiņa vidū un saka: "Nāču, šāvējs, - vai sašausi vienā šāvienā visas piecas?"

Šāvējs vēro, vēro - te uz reizi knaukt: visas piecas pušu.

"Tas labi!" tēvs nopriecājas. "Bet vai tu, šuvēj, varēsi sašūt?"

Šuvējs sāk strādāt: un lasa, un knibinās, un šuj, un šuj - necik ilgi: olas veselas.

"Tas labi!" tēvs nopriecājas. "Bet tu, pareģoni, saki man - ko tu labu iespēj?"

"Spēju daudz, bet tagadīņ redzu, ka tur, jūras salā ērglis aiznesis ķēniņa meitu; ja citi brāļi brauktu līdz, tad mēs meitu pārvestum."

Labi, šie braukšot. Un otrā, trešā dienā meita mājā. (Ceļā ērglis gan bija uzmācies, bet šāvējs nošāvis; krietot ērglis gan pārlauzis kuģim mastu, bet šuvējs sašuvījis mastu.)

Bet mājā brāļu starpā izcēlās ķilda: viens gribēja daiļo ķēniņa meitu, otrs. Beidzot tēvs izsprieda: "Tā galā netiksit, bet es teikšu: kas iespēs veselu nakti izgulēties tur dziļajā alā, lāču migā, tas būs cienīgs tik daiļu meitu apņemt."

Labi, papriekšu izgājās pirmie trīs brāļi lāču migā ietikt, bet nekā: lācis rūkdams, plosīdamies tik tik neapslānīja šos. Beidzot raudzīs koklētājs. Aiziet alas tuvumā, sāk koklēt - lācis jau priecājas; pieies alai itin tuvu - lācis dej un lec; ieies koklētājs pašā alā, nosēdīsies migā - lācis kā jērs noguļas koklētājam blakus un klausās cauru nakti jaukajās skaņās. No rīta koklētājs pārnāk sveiks un vesels. Tēvs priecājas: "Jums, dēli, visiem vareni amati - tas tiesa! Bet, lūk, koklētājs iespēj vairāk, tādēļ ķēniņa meita pieder viņam."

Un otrā dienā koklētājs nosvinēja kāzas.

Jautājumi pārrunām **Mūzika un dzīve**

- ❶ Vai tu kādreiz dzīvē esi piedzīvojis kaut ko līdzīgu šai pasakai?
- ❷ Kad tu klausies mūziku?
- ❸ Kādu iespaidu mūzika atstāj uz tevi?
- ❹ Kāda nozīme tavā dzīvē ir mūzikai?

Vingrinājums ***Kas var rasties mūzikas iespaidā?***

- ❶ Pārrunā ar klasesbiedriem, vai mūzika var radīt prieku, skumjas, dusmas, laimes izjūtu, agresiju, pārdomas, enerģiju, strīdus, vilšanos, skaudību! Izmanto darba lapu!
- ❷ Izdomā, ko vēl var radīt mūzika!
- ❸ Pāros pārrunāji, savas domas, un vienu, jūsuprāt, interesantāko atziņu izstāstiet pārējiem!

Eseja ***Mūzika, kas palīdz man***

Atceries vai iedomājies situāciju, kad mūzika tev ir palīdzējusi! Apraksti šo situāciju un mūziku!

Pēc tam, kad darbiņš ir uzrakstīts, vari uzspēlēt minēšanas spēli ar saviem klasesbiedriem. Pastāsti viņiem, kāda bija situācija, un lai viņi uzmin, kāda mūzika tajā varēja palīdzēt!

Prāta vētra ***Ko var iesākt ar mūziku?***

Kopā ar klasesbiedriem pierakstiet jūsu idejas par to, kur var izmantot mūziku! Ļauj vaļu arī fantāzijai, tikai atceries, ka tev sava doma jāizskaidro pārējiem!

Jautājumi pārrunām ***Klausies un muzicē!***

- ❶ Kādos gadījumos mēs klausāties mūziku?
- ❷ Kādos gadījumos mēs paši muzicējam?
- ❸ Ko tu labprātāk pats dari - klausies vai muzicē?

Vingrinājums ***Zaudē un iegūsti!***

Šo vingrinājumu veiciet divatā!

- ❶ Izdomājiet, kādās situācijās, muzicējot vai klausoties mūziku, ir iespējams nokļūt! Piemēram, viens dziedātājs koncertā nodzied nepareizi (zaudē pats), kļūda ir dzirdama un līdz ar to visa kora izpildījums no tā cieš (zaudē citi). Šāds piemērs atbilst c) situācijai. Skaties tālāk!

Situācija

- a) zaudē pats - citi iegūst
- b) iegūst pats - citi zaudē
- c) zaudē pats - zaudē citi
- d) iegūst pats - iegūst citi

- ❷ Apspriedies ar savu draugu! Izvēlieties no visām situācijām spilgtāko piemēru, lai varētu turpināt šo vingrinājumu!
- ❸ Izstāstiet par izvēlēto situāciju citiem!
- ❹ Pārrunāji!
- Dots devējam atdodas - paskaidro, kā tu to saproti!
- Vai tas, ko iegūstam, atsver to, ko zaudējam?

Ko stāsta mūzika?

Vingrinājums *Mūzika kā valoda*

- ① Klausies mūzikas fragmentus un iedomājies, ka tu skaties filmu! Uzraksti, kas notiek *uz ekrāna*, skatot šai mūzikai!
- ② Klasē kopīgi salīdziniet, kādus notikumus iztēlojāties!

Uzdevums *Mūzika kā stāsts*

- ① Divatā izdomājiet kādu notikumu vai atcerieties piedzīvojumu no dzīves! Kopīgi nolemiet, kāda mūzika vislabāk attēlotu šo notikumu!
- ② Mājās sameklējiet atbilstošu mūziku, izdomājiet, kā ar kustībām mūzikas pavadījumā parādīsiet notikumu, nebilstot ne vārda!
- ③ Nākamajā stundā katrs pāris uzdod muzikālo mīklu citiem. Mēģiniet uzminēt, kāds notikums tajā attēlots!

Jautājumi pārrunām *Ko vēsta mūzika?*

- ① Kā tu juties, uzdodot muzikālās mīklas?
- ② Kā tu juties, minot muzikālās mīklas?
- ③ Ko var izteikt ar mūziku, bet nevar pateikt ar vārdiem?
- ④ Vai ir kas tāds, ko mūzika nevar izteikt?

Brīvais raksts *Ko mūzika var pateikt?*

Arī mūzika ir valoda, kurā cilvēki mēdz sarunāties un saprasties. Uzraksti, ko mūzika var pateikt un kas nepieciešams, lai to saprastu!

Muzicēt kopā

Uzdevums **Muzikālie notikumi**

- ❶ Sadalieties grupās (katrā apmēram 5 skolēni)! Katrai grupai būs savs uzdevums.
- ❷ Izlozējiet uzdevuma tēmas!
 - Ansamblis (folkloras, popgrupa, vokālais, instrumentālais).
 - Dziedāšanas stunda.
 - Diskotēka.
 - Koncerti.
 - Skolēnu dziesmu un deju svētki.
- ❸ Katra grupa izdomā, ar ko vērtīgs ir šis, ar mūziku saistītais, notikums! Kādas ir tā nepilnības?
- ❹ Izstāstiet savas atziņas citiem!

Darbošanās **Darām otrādi!**

Jebkuru dziesmu, kura sastāv no panta un piedziedājuma, var dziedāt daudzi: viens dzied pantiņu, citi pievienojas piedziedājumā. Tas ir viens no senākajiem daudz balsības veidiem.

Dziediet latviešu tautas dziesmu "Bēdu manu lielu bēdu" vai jebkuru citu dziesmu, kuru visi ziniet un kurā ir piedziedājums un pantiņš!

Šoreiz pamēģiniet dziedāt tā, ka visi dzied pantiņu, bet piedziedājumu tikai viens! Izmēģiniet šo dziedāšanas veidu vairākkārt, lai varat labāk novērot un vēlāk pārrunāt, vai jauninājumi vienmēr ir tie vērtīgākie!

Jautājumi pārrunām **Dziedam kopā!**

- ❶ Kāpēc cilvēks dzied viens?
- ❷ Kādas dziesmas dzied viens?
- ❸ Kāpēc cilvēki dzied kopā?
- ❹ Kas tev labāk patīk: dziedāt vienam vai ar visiem kopā?
- ❺ Ko tu dari labāk: dzied viens vai kopā ar citiem?
- ❻ Kā var zināt, kādas dziesmas jādzied kopā un kādas – vienam?
- ❼ Kādēļ cilvēki dzied?

Vingrinājums **Kā dziedamas šīs dziesmas?**

❶ Atzīmē ar krustiņu, kā pēc tavām domām šīs dziesmas dziedamas!

Dziesmu veids	Dzied viens	Dzied kopā	Abējādi
Ugunskura dziesmas			
Galda dziesmas			
Kora dziesmas			
Šūpuļa dziesmas			
Pārgājiena dziesmas			
Alus dziesmas			
Bēru dziesmas			
Meditācijas dziesmas			
Apdziedāšanās dziesmas			
Operas ārijas			
Himnas			

❶ Apspriedies ar klasesbiedriem par atbildēm. Ko var secināt?

Vingrinājums **Atrodi vērtīgo!**

Te ir doti teikumi, kuriem nav beigu daļas. Šos teikumus pabeidz tā, lai vēlāk tos var nolasīt citiem! Tev taču būs interesanti uzzināt, ko vērtīgu ir atraduši tavi draugi, vērojot un piedaloties dziesmas dziedāšanā un pārrunās.

Cilvēks dzied kopā tad, kad

Cilvēks dzied viens tad, kad

Cilvēks nedzied tad, kad

Viens no neparastākajiem kopā sanākšanas un dziedāšanas notikumiem ir **dziesmu svētki**. Latvijā pirmie vispārīgie dziesmu svētki notika 1873. gadā. Šī tradīcija turpinās vēl šodien. Līdzīgi svētki notiek arī mūsu tuvākajās kaimiņu zemēs - Igaunijā un Lietuvā, bet kopumā pasaulē šī tradīcija nav plaši izplatīta.

Mūzika kā vērtība

Vingrinājums *Mans mīļākais skaņdarbs*

- ❶ Izvēlies divus mūzikas veidus un mini savu mīļāko skaņdarbu, dziesmu! Apraksti, kāpēc tev tie šķiet vērtīgi! Veido tabulu, kāda redzama piemērā!

Mūzikas veidi: • tautas mūzika • simfoniskā mūzika • popmūzika
• opermūzika • rokmūzika • džezs • garīgā mūzika

Ja nav minēts kāds tev mīļš mūzikas veids, pieraksti to pats!

Mūzikas veids	Skaņdarbs, dziesma	Kāpēc tev tas šķiet vērtīgs
<i>Opera</i>	<i>Zvirbuļa ārija no Putnu operas</i>	<i>Putnu opera ir domāta tieši bērniem un šī ārija man likās vismelodiskākā</i>

- ❷ Klasē veidojiet kopīgu sarakstu ar mūzikas veidiem, kurus esat izvēlējušies! Blakus pierakstiet, kādēļ jums šķiet vērtīgi šo mūzikas veidu skaņdarbi!

Ko jūs varat secināt? Pabeidz teikumu!

Man tuvā mūzika ir vērtīga, jo

Prāta vētra *Kas pēc tavām domām ir vērtība?*

Veidojiet ideju tīklu! Centrā ir vērtība, apkārt sagrupējiet visas idejas pēc to nozīmes!

Vingrinājums *Mūzika kā vērtība*

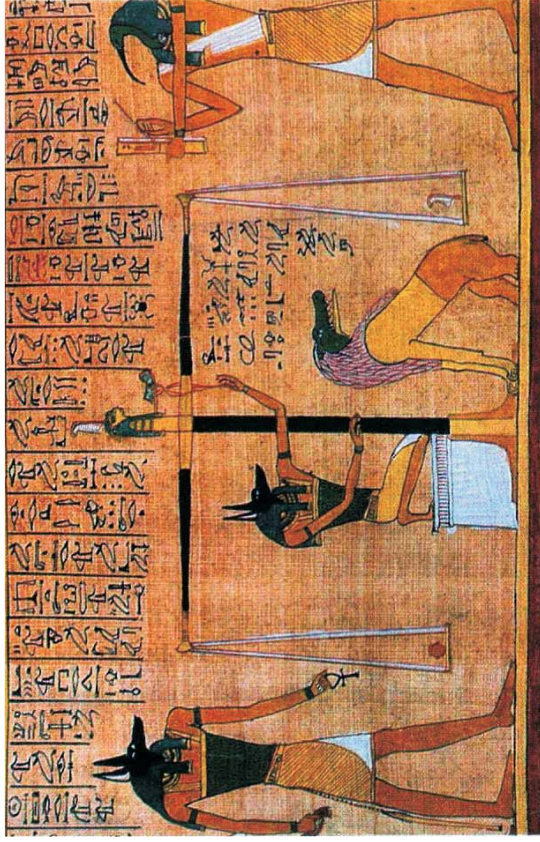
- ❶ Pārrunājiet klasē, kādas ir laicīgās un kādas ir mūžīgās vērtības! Pie kurām vērtībām būtu pieskaitāma mūzika?
- ❷ Uzrakstiet *piecrindi* "Mūzika kā vērtība"!

Vingrinājums *Atceries pārdomāto!*

Uzraksti, kas tev no pārdomātā par vērtībām mūzikā likās visinteresantākais un aizraujošākais! Par ko vēl tev gribētos domāt?

Izmantotā literatūra

8. lpp. Lipman M., Sharp A.M., Oscanyan F.S. *Philosophical Inquiry. An Instructional Manual to Accompany Harry Stottlemeier's Discovery*. – Lanham, N.Y., London: Univeristy Press of America, 1984.
10. lpp. *Ne vējš, ne karogs*. – R.: Avots, 1991.
21. lpp. Kļava V. *Jaunas iespējas un idejas viduslaiku un jauno laiku mijā. Hrestomātija*. – R.: Zvaigzne ABC, 1999.
31. lpp. Kūlis Ē. *Rūķēnu pārļainais piedzīvojums*. – R.: Enigma, 1999.
33. lpp. Birznieks-Upīts E. *Pastariņa dienasgrāmata*. – R.: Zvaigzne, 1984.
34. lpp. Valdis. *Staburaga bērni // Sprīdīša bibliotēka 8. sējums*. – R.: Sprīdītis, 1992.
- 38., 39.lpp. Pampe V. *Antropoloģija*. – R.: Valters un Rapa, 1935.
42. lpp. Avotiņa A. *Renesanse*. – R.: Zvaigzne ABC, 1998.
43. lpp. Gombrich E.H. *Mākslas vēsture*. – R.: Zvaigzne ABC, 1997.
45. lpp. *Variācijas par Kārļa Padega tēmu*. (Sast. J. Kalnačs) - R.: Jāņa sēta, 1996.
45. lpp. Wolf N. *Diego Velazquez*. – Koln: Taschen, 1999.
46. lpp. Поль Гоген. *Письма. Ноа ноа*. – Ленинград: Искусство, 1972.
52. lpp. A. de Sent-Ekziperī. *Mazais princis*. – R.: Zvaigzne ABC, 2000.
54. lpp. *Энциклопедия для детей Т.11: Математика*. – М.: Аванта +, 1998.
58. lpp. *Brīnuma amatnieki. // Trīs vēja mezgļi*. – R.: Liesma, 1988.

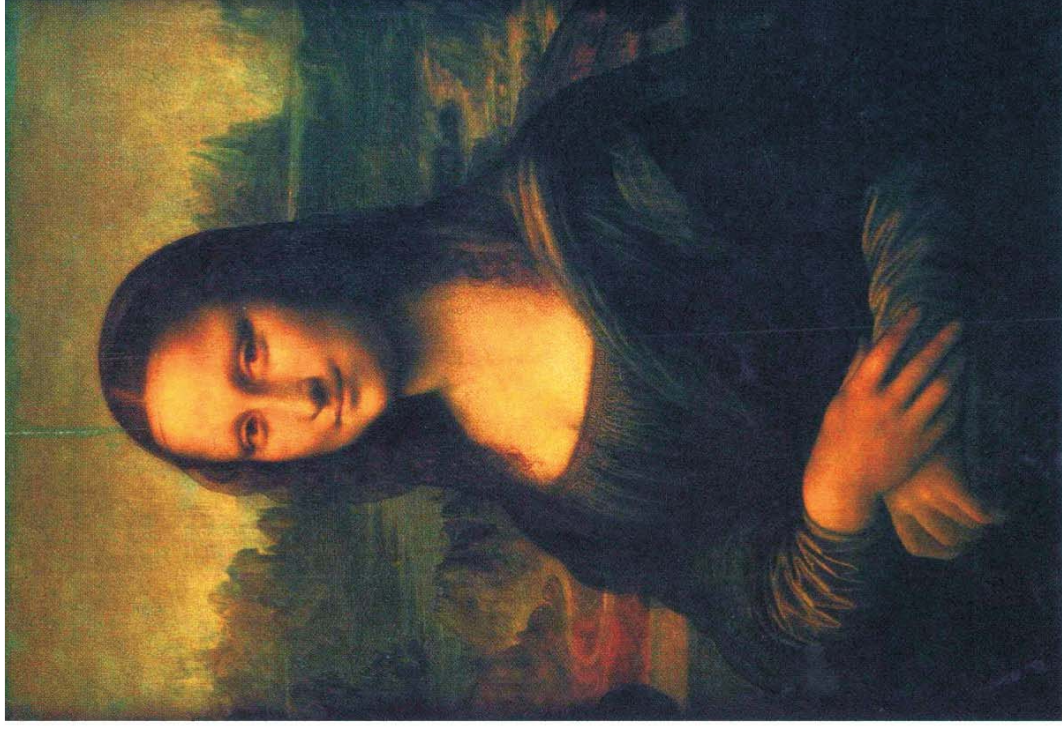

Senā Ēģipte. Dvēseļu svēšana. 1285. pr. Kr.

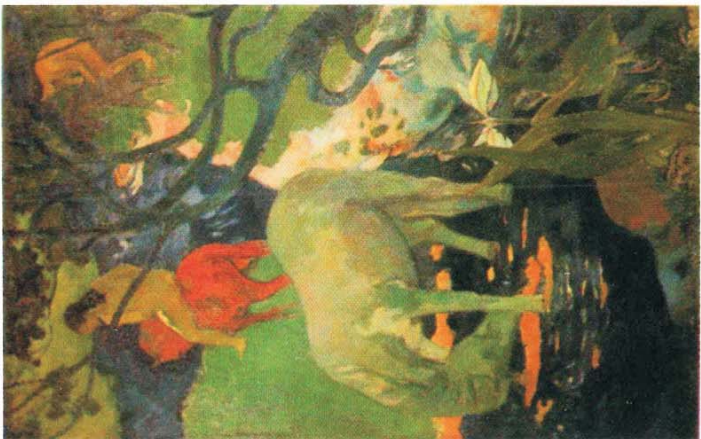
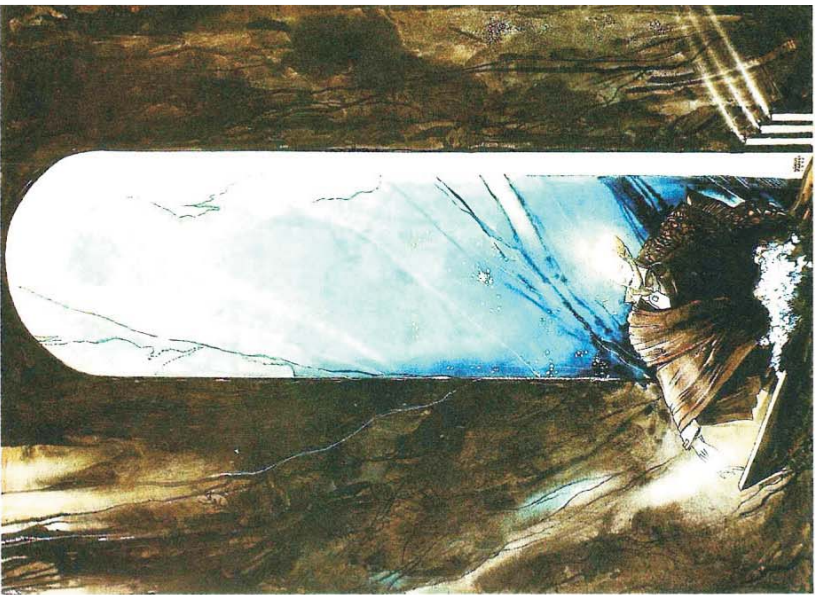

Mikelandželo.

Siksta kapellas griestu gleznojuma fragments. 1508–1512.

Leonardo da Vinči. *Mona Liza*. Ap 1502.

Marsels Dišāns. *LHOOQ*. 1916.

Reklāma

Pols un Žeanekāns de Limburgi. *Maijs*. Ap 1410.

Lučio Fontana. *Telpisks jēdziens*. *Baltais*. 1960.